

Vincentas DIENYS, Kęstutis PUKELIS, Pranas ŽILIUKAS

Profesinio mokymo metodikos centras · Vytauto Didžiojo universitetas · Kauno technologijos universitetas
Methodological Centre for Vocational Education and Training · Vytautas Magnus University · Kaunas Technological University

INSTITUCINIS MOKSLO IR STUDIJŲ VERTINIMAS: NEIŠVENGIAMAS MODERNIOS VALSTYBĖS POŽYMIS AR DAR VIENA BIUROKRATINĖ UŽGAIDA LIETUVOJE?

INSTITUTIONAL ASSESSMENT OF RESEARCH AND STUDIES: INEVITABLE FEATURE OF A MODERN STATE OR ONE MORE BUREAUCRATIC WHIM IN LITHUANIA?

SANTRAUKA

Organizuojant išorinį aukštojo mokslo institucijų vertinimą daugelyje nedidelių valstybių susiduriama su panašaus pobūdžio problemomis: kaip atrinkti tinkamus ekspertus, juos parengti ir išlaikyti? Kaip išvengti šališkumo ar interesų konflikto tarp institucijų tikrinančių ekspertų ir tikrinamos institucijos? Kaip sumažinti santykinai dideles institucinio vertinimo finansines išlaidas nedidelei valstybei (ar tai nėra prabanga?) ir pan. Todėl neretai kyla klausimas, ar mažai valstybei tikslinga turėti ir išlaikyti atitinkamus intelektualinius bei organizacinius išteklius, būtinus išoriniam universitetų, kolegijų ir mokslinio tyrimo institucijų vertinimui? Gal tikslingiau pasikviesti patyrusius užsienio ekspertus tokiam vertinimui atlikti? Šiame straipsnyje ir bandoma apie tai diskutuoti. Straipsnio autoriai daro išvadą, kad tokių intelektualinių ir organizacinių išteklių sukūrimas ir išlaikymas yra būtinas net ir tokiai nedidelei valstybei kaip Lietuva (3,4 milijonai gyventojų). Jei Lietuva nori būti pripažinta ir įgyti pasitikėjimą aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo srityje, *tai tam turi būti skiriami atitinkami finansiniai ir materialiniai ištekliai.*

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ APIBRĖŽIMAI

- *Akreditacija* – institucijos įvertinimas, kurio metu atsižvelgus į nustatytus standartus, priimamas teigiamas arba neigiamas sprendimas; jo pagrindu institucijai leidžiama (arba neleidžiama) pradėti (išduodama licencija) arba tęsti studijas ir/ar tyrimus pagal turimą licenciją (neigiamo įvertinimo atveju gali būti nutraukiamas jos galiojimas).
- *Atsiskaitomybė* – išorinio institucinio vertinimo funkcija, kuria siekiama nustatyti, ar universitetai, kolegijos ir mokslo institutai laikosi įstatymų, nutarimų ir reikalavimų, reglamentuojančių jų veiklą, ar tinkamai naudoja finansinius ir materialinius išteklius ir savo vidiniams vartotojams, studentams, sudaro tinkamas studijų sąlygas.
- *Aukštojo mokslo kokybės vertinimo sistema* – universiteto, kolegijos ar mokslinio tyrimo institucijos atitinkamų veiklos sričių tyrimas pagal nustatytus kriterijus ir gautų duomenų palyginimas su standartiniais ar institucijų rodikliais.
- *Informavimas apie studijų kokybę* – išorinio institucinio vertinimo funkcija, kai visuomenei ir suinteresuotiems asmenims viešai suprantama forma pateikiamos svarbios žinios ir faktai apie universiteto, kolegijos ar mokslo institucijos veiklą, jų pasiekimus bei juose vykstančius procesus.

ABSTRACT

A number of small countries face similar problems while organising external assessment of higher education institutions: how to select proper experts, how to prepare them and maintain? How to avoid bias or interest conflict between experts who evaluate the institution and the institution being evaluated? How to reduce the financial costs of institutional assessment that are relatively high for a small country (isn't it a luxury?), and etc. Therefore, often a question arises if a small country should possess and attempt to maintain appropriate intellectual and organisational resources, necessary for external review of universities, colleges and scientific research institutions? Maybe it would be more purposeful to invite experienced foreign experts to perform assessment? The article presents an attempt to discuss this issue. The authors draw a conclusion that creation and maintenance of such intellectual and organisational resources is indispensable even for such a small country as Lithuania (3.4 mln inhabitants). If Lithuania seeks to be recognised and acquire confidence in higher education quality assurance area, *certain appropriate financial and material resources should be allocated for this purpose.*

DEFINITIONS OF KEY WORDS

- *Accreditation* – evaluation of the institution with regard to the set standards when positive or negative decision is made; on this basis, the institution is granted (or refused) the right to commence (the licence is issued) or continue studies and/or research according to the tenable licence (in case of negative evaluation its validation can be disrupted).
- *Accountability* – a function of external institutional assessment which aims at determining if universities, colleges and research institutes obey the laws, decisions and requirements guiding their activity, if they use financial and material resources properly and create proper study conditions for their internal customers - students.
- *System of higher education quality assessment* – research into appropriate areas of university, college and scientific research institution activity according to the set criteria and comparison of the obtained data with the standard or institutional indicators.
- *Information about the study (higher education) quality* – a function of external institutional assessment when the society and stakeholders are publicly, in a comprehensible form, provided with important knowledge and facts about the university, college and research institution activity, their achievements and undergoing processes.

- *Institucinis studijų kokybės vertinimas* – studijų kokybės tyrimas pagal visus studijų kokybės parametrus – dimensijas, kriterijus ir rodiklius.

- *Institucinis studijų kokybės įvertinimas* – sprendimo apie institucijos studijų kokybės būklę priėmimas atsižvelgiant į tarptautinius ir nacionalinius arba į pačios institucijos nusištatytus studijų kokybės standartus.

- *Kolegija* – aukštoji mokykla, kurioje vyksta aukštosios ne-universitetinės studijos, atliekami taikomieji moksliniai tyrimai, rengiami aukštos kvalifikacijos specialistai konkrečiam darbo rinkos sektoriui, ugdomi demokratinės visuomenės piliečiai.

- *Mokslinio tyrimo institucija* – aukštojo mokslo institucija, kurioje atliekami fundamentalieji ir/ar taikomieji tyrimai.

- *Studijų kokybės auditas* – pasirinktų studijų ar tyrimų kokybės valdymo mechanizmų teigiamų ir neigiamų aspektų įvertinimas siekiant, kad nuolat būtų tobulinama veikla ir paslaugos, susijusios su studijomis, tyrimais ir kita institucijos veikla.

- *Studijų kokybės dimensijos* – aukštosios mokyklos veiklos sritys, reikšmingos studijų kokybei ir iš esmės lemiančios studijuojančiojo saviugdą bei jo įgyjamą kvalifikaciją.

- *Studijų kokybės ekspertas* – kompetentingas asmuo, gerai išmanantis atitinkamos šalies aukštojo mokslo sistemą, turintis aukštojo mokslo vadybos ir studijų bei tyrimų kokybės organizavimo, vertinimo ir valdymo patirtį, gebantis analizuoti didelius informacijos srautus ir priimti efektyvius ir patikimus sprendimus, vesti diskusijas ir dirbti su skirtingo išsilavinimo ir kultūrinio mentaliteto žmonių grupėmis ar tokio pobūdžio grupėse.

- *Studijų kokybės palyginamumas* – išorinio institucinio vertinimo funkcija, kurio metu pagal tam tikrus vertinimo standartus surenkama informacija apie universitetų, kolegijų ar mokslo institutų pasiekimus, jų pažangą ir palyginama su nustatytais arba nusistatytais rodikliais.

- *Studijų kokybės palyginimas pagal etaloną (angl. benchmarking)* – studijuojamų dalykų, studijų programų, institucijų palyginimas tarpusavyje siekiant pasikeisti gerą patirti.

- *Studijų kokybės tobulinimas* – išorinio institucinio vertinimo funkcija, skatinanti universitetus, kolegijas ar mokslo institutus kūrybiškai analizuoti savo veiklą, nustatyti studijų ir/ar tyrimų privalumus bei trūkumus, rengti operatyvinius veiklos ir strateginius institucijos plėtros planus, numatyti efektyvius veiklos metodus ir priemones.

- *Studijų kokybės vertinimo kriterijai* – požymiai, kuriais remiantis nustatoma studijavimo sąlygų arba atskiros aukštojo mokslo įstaigos veiklos srities būklė.

- *Universitetas* – aukštoji mokykla, kurioje vyksta universitetinės studijos, fundamentalieji ir taikomieji tyrimai, rengiami aukštos klasės specialistai, gebantys dirbti žinių visuomenėje ir ją plėtoti, remdamiesi demokratijos principais.

- *Vidinis studijų kokybės vertinimas* atliekamas tuo atveju, kai universitetas savo pastangomis nuolat ir sistemingai renka faktus ir duomenis apie studijų procesą, analizuoja ir vertina juos organizacijos plėtros ir vartotojų poreikių tenkinimo aspektu.

- *Institutional higher education quality assessment* – research according to all the parameters (dimensions, criteria and indicators) of higher education quality.

- *Institutional study (higher education) quality evaluation* – making decision about the study quality at the institution with regard to the international and national study quality standards or the standards set by the institution itself.

- *College* – a higher education institution where higher non-university studies are provided, applied scientific research is performed, high qualification specialists are prepared for a particular labour market sector and citizens of a democratic society are educated.

- *Scientific research institution* – is a higher education institution, where fundamental and/or applied research is carried out.

- *Higher education quality audit* – evaluation of the positive or negative aspects of the chosen study or research quality management seeking to constantly upgrade activity and services related to studies, research and other institutional activity.

- *Study (higher education) quality dimensions* – areas of higher education institution activity, significant for study quality and basically determining the student's self-education and the acquired qualification.

- *Study (higher education) quality expert* – a competent person, knowledgeable in the higher education system of a relevant country, having organisational, assessment and managerial experience in higher education management, studies and research, able to analyse immense flows of information and make efficient and reliable decisions, carry out discussions and work with groups of people with different educational background and cultural mentality or able to work within such groups.

- *Comparability of study (higher education) quality* – is a function of external institutional assessment when, according to certain assessment standards, information is accumulated about the achievements of universities, colleges or research institutions, about their advancement and compared to the set or self-set indicators.

- *Benchmarking* – interdependent comparison of the teaching subjects, study programmes and institutions aiming at best experience sharing.

- *Study (higher education) quality development* – a function of external institutional assessment fostering universities, colleges or research institutes to analyse their activity in a creative way, to identify study and/or research merits and demerits, to prepare operative activity and strategic institutional development plans and to foresee efficient activity methods and measures.

- *Study (higher education) quality assessment criteria* – are features on the basis of which the state of study conditions or activity area of a separate higher school is determined.

- *University* – is a higher education institution which provides university studies, performs fundamental and applied research, and educates specialists of high level able to work in knowledge based society and to develop this society on the grounds of principles of democracy.

- *Internal study (higher education) quality assessment* happens when university, on its own efforts, constantly and systematically collects facts and data about the study process, analyses them and assesses with regard to organisation growth and consumer need satisfaction.

ĮVADAS

Ekonomiškai stipriausių pasaulio valstybių patirtis leidžia teigti, kad ūkio plėtros sėkmė tiesiogiai susijusi su nuolat vykstančiu technologijų atnaujinimu ir efektyviu jų panaudojimu. Pastarųjų kūrimas, modernizavimas ir diegimas įmanomas tik visuomenėje, kurioje dominuoja *žiniomis* grindžiama ekonomika. Svarbi žinių ekonomikos radimosi sąlyga – *žinių visuomenės* sukūrimas, kuris neįmanomas be kokybiškai funkcionuojančios mokslo ir švietimo sistemos, glaudžiai bendradarbiaujančios su darbo pasauliu ir aprūpinančios jį naujomis žiniomis bei kvalifikuota darbo jėga. Anot C. Campbell ir C. Rozsnyai (2002), aukštajam mokslui šiandien yra iškilę tokie pagrindiniai iššūkiai:

- *Didėjantys reikalavimai aukštos kvalifikacijos specialistų rengimui ir studijų bei mokslinių tyrimų kokybei* dėl 20-ojo amžiaus pabaigoje susiformavusios nuostatos, kad ekonomikos ir socialinės gerovės pažanga didžiąja dalimi priklausys nuo kokybišką aukštąjį išsilavinimą įgijusių žmonių gausos. Ši nuostata sąlygojo tai, kad šiandien aukštasis mokslas tapo masiniu reiškiniu. Tačiau akivaizdu, kad aukštojo mokslo plėtra *ne visuomet buvo tinkamai planuojama ir kontroliuojama*.
- Augant studijuojančiųjų skaičiui, *nemažinti* vieno specialisto parengimui skiriamų lėšų. Aukštojo mokslo plėtrą neretai lydėdavo neracionalus studentų ir dėstytojų santykio augimas, panašių studijų programų pasiūla, mažų aukštųjų mokyklų atsiradimas ir kitos panašios aukštojo mokslo plėtros deformacijos, kurios *yra turėję neigiamą įtaką studijų ir parengiamų specialistų kokybei*.
- Augant aukštųjų mokyklų autonomijai studijų programų rengimo, studentų priėmimo, personalo komplektavimo ir kitose srityse, aukštojo mokslo institucijų *atskaitomybės plėtotė* ne visada atitiko jų *institucinio valdymo ir veiklos planavimo tobulėjimą*.
- Pateisinti *absolventų lūkesčius* dirbti jų išsilavinimo lygį atitinkančią darbą baigus studijas.
- Pagerinti *informacijos sklaidą* apie aukštojo mokslo institucijas ir jų teikiamas kvalifikacijas – *absolventų įgyjamas kompetencijas ir vertybines nuostatas*.
- Užtikrinti *lygias studijų galimybes ir mažinti socialinę atskirtį*.

Mokslo ir technikos pažanga sąlygojo ir kitus pokyčius aukštojo mokslo sistemoje: buvo plėtojami nauji studijų būdai pasitelkiant naujausias informacines ir komunikacines technologijas, atsirado aukštojo mokslo institucijų, efektyviai konkuruojančių su tradicinėmis valstybinėmis aukštosiomis mokyklomis. Globalizacijos fenomenas buvo stiprus postūmis mobilios darbo rinkos formavimuisi ir aukštojo mokslo lygmenyje, todėl jo nebegalima laikyti grynai tik nacionaliniu, vienai konkrečiai valstybei būdingu reiškiniu. Vadinas, siekiant parengti aukštos kvalifikacijos specialistus pirmiausia būtina garantuoti aukščiausius tarptautinius standartus atitinkančią studijų kokybę. Dauguma Europos valstybių, siekdamas realizuoti tokį siekį, įsteigė savarankiškas aukštojo mokslo kokybės *išorinio vertinimo agentūras*. Kai ku-

INTRODUCTION

The experience of the economically strongest states of the world allows claiming that the success of the economical development is directly related to the on-going renewal and efficient use of technologies. The creation of technologies, their modernisation and implementation is possible only in the society with predominant *knowledge* based economy. An important precondition for the emergence of knowledge economy is the creation of *knowledge society*, which is indispensable of qualitatively functioning system of research and education, closely cooperating with the world of work and supplying the last one with new knowledge and qualified labour force. According to C. Campbell and C. Rozsnyai (2002), today higher education encounters the following main challenges:

- *Increasing requirements for the preparation of highly qualified specialists and study and scientific research quality*, due to the disposition formed at the end of the 20th century that the advancement of economy and social well-being in great part depends on the abundance of people with qualitative higher education. This disposition determined the becoming of higher education a mass phenomenon today. However, it is evident that the development of higher education *has not always been appropriately planned and managed*.
- While the number of the studying people is increasing, the resources allocated for the preparation of one specialist *should not be decreased*. The development of higher education was often accompanied by irrational growth in the ratio of students and teachers, supply of similar study programmes, appearance of small higher education institutions and other similar deformations of higher education development which *have exerted a negative impact upon the quality of studies and education of specialists*.
- While the autonomy of higher education institutions was increasing, the *development of* higher education institution *accountability* in the areas of study programme design, student admittance, personnel recruitment and other areas not always matched the *needs of institutional management and activity planning development*.
- To meet the *expectations of the graduates*, after graduation to perform work that is adequate to their educational level.
- To improve the *dissemination of the information* about higher education institutions and qualifications provided by them – *competencies and value dispositions acquired by the graduates*.
- To ensure *equal study opportunities and decrease social exclusion*.

The science and technology advancement caused other changes in the system of higher education: new teaching/study methods were developed, applying the latest information and communication technologies, higher education institutions appeared which efficiently compete with traditional state higher education institutions. The phenomenon of globalisation was a strong impetus for the formation of the mobile labour market on the level of higher education, therefore, it can no longer be considered to be a national phenomenon peculiar to one particular state. It appears that aiming at preparing specialists of high qualification, first of all, necessary to ensure the higher education (study) quality which meets the highest international standards. The majority of the European states seeking to realise such a purpose established independent *external higher education quality assurance agencies*. Some of them assess the quality of both, *university and non-university* studies, most often perform-

rios iš jų vertina tiek *universitetinių*, tiek ir *neuniversitetinių* studijų kokybę, dažniausiai atlikdamos *dvi funkcijas*: konsultuoja aukštąsias mokyklas ir pataria vyriausybėms, kaip tobulinti aukštojo mokslo sistemą. Berlyno komunikate (2003 m. rugsėjo mėn.) ES šalių švietimo ministrai įsipareigojo remti tolesnę kokybės užtikrinimo plėtrą instituciniu, nacionaliniu ir Europos mastu ir pabrėžė būtinybę sukurti bendrus kokybės užtikrinimo kriterijus ir metodologiją. Ministrai sutarė, kad iki 2005 m. nacionalinės kokybės užtikrinimo sistemos įvertins programas ir institucijas, o 2005 m. turi būti parengtos ir Europos Komisijos aprobuotos tarptautinio vertinimo procedūros ir pagal jas pradėtas naujas programų ir institucijų vertinimo procesas.

Šiame straipsnyje apžvelgsime: naujausias aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo tendencijas, atsispindinčias Europos Tarybos ir Europos Parlamento dokumentuose; kitų šalių patirtį organizuojant išorinį aukštojo mokslo kokybės vertinimą; aptarsime išorinio aukštojo mokslo kokybės vertinimo sistemos paskirtį ir esmę, vertinimo tikslus, etapus ir metodus, pagrindinius reikalavimus, keliamus aukštojo mokslo kokybės vertinimo agentūroms bei vertintojų kvalifikacijai, reikalingus intelektualinius, finansinius ir kitus išteklius tokiam vertinimui atlikti.

1 EUROPOS AUKŠTOJO MOKSLO KOKYBĖS VERTINIMO SISTEMA

Kokybės užtikrinimas – svarbus aukštojo mokslo plėtotės veiksnys. Tai akcentuojama ir ES dokumentuose. Bolonijos deklaracijoje (1999 m.) teigiama, kad siekiant kokybės būtina skatinti bendradarbiavimą Europos mastu, sukurti galimus palyginti kriterijus ir metodiką. Sorbonos deklaracijoje (2000 m.) teigiama, kad Europos aukštojo mokslo kokybę galima pagerinti dalinantis patirtimi šioje srityje, vienoms aukštosioms mokykloms mokantis iš kitų. Salamankos konvencijoje (2001 m.) akcentuojama, kad reikia sukurti visiems priimtinas kokybės vertinimo, užtikrinimo ir sertifikavimo procedūras, kuriomis remiantis būtų galima tobulinti studijų kokybę. Prahos komunikate (2001 m.) taip pat kalbama apie dalijimąsi patirtimi ir bendrų kokybės gairių kūrimą. Šios iniciatyvos turi nemaža panašumų su Vašingtono susitarimo iniciatyvomis (Kašuba, Žiliukas, 2004).

1998 m. rugsėjo 24 d. Europos Ministrų Taryba patvirtino rekomendaciją dėl Europos bendradarbiavimo užtikrinant aukštojo mokslo kokybę (*Tarybos rekomendacija dėl Europos bendradarbiavimo užtikrinant aukštojo mokslo kokybę (98/561/EB) OL L 270/56 1998 10 7*). Rekomendacijoje valstybės narės buvo pakviestos paremti ar sukurti kokybės užtikrinimo sistemas ir paskatinti aukštojo mokslo institucijas bei kompetentingas valdžios institucijas bendradarbiauti ir keistis sukaupta patirtimi. Europos Bendrijos Komisija 2004 m. spalio mėnesį Europos Tarybai ir Europos Parlamentui pateikė pasiūlymo projektą dėl tolesnio Europos bendradarbiavimo užtikrinant aukštojo mokslo kokybės gerinimą (*Europos Bendrijų Komisija. Briuselis, 12.10.2004. KOM (2004) 642 galutinis*). Šis projektas

ing *two functions*: counsel higher schools and provide advice to governments on how to improve the system of higher education. The Berlin Communiqué (September 2003) committed the EU ministers of education to support the further development of quality assurance on the institutional, national and European levels and stressed the necessity to create common quality assurance criteria and methodology. The ministers agreed to evaluate programmes and institutions up to 2005 by national quality assurance systems, whereas in 2005, international assessment procedures should be developed and approved by the European Commission, and a new programme and institution assessment process started.

This article aims at providing an overview of the latest higher education quality assurance tendencies, reflected in the documents of the European Council and European Parliament; the experience of other countries in organizing external assessment of quality in higher education; we also discuss the purpose of external higher education quality assessment system and its essential points, assessment objectives, stages and methods, main requirements raised for the higher education quality assessment agencies and expert qualification, intellectual, financial and other resources necessary to perform such an assessment.

1 THE SYSTEM OF EUROPEAN HIGHER EDUCATION QUALITY ASSESSMENT

Quality assurance is an important factor of higher education development. It is also emphasized in the EU documents. The Bologna Declaration (1999) states that it is necessary to encourage cooperation on a European scale in order to achieve quality, as well as to develop comparable criteria and methodology. The Sorbonne Declaration (2000) maintains that European higher education quality can be improved by sharing experience in this field and higher education schools learning from one another. The Salamanca Convention (2001) emphasizes the need in generally accepted quality assessment, assurance and certification procedures that would act as a basis for education quality development. Sharing the experience and creation of common quality guidelines are also highlighted in the Prague Communiqué (2001). These initiatives have a lot in common with the Washington agreement initiatives (Kasuba, Žiliukas, 2004).

On September 24, 1998 the European Council of Ministers approved a recommendation on the European cooperation in order to assure higher education quality (*The Council recommendation on European cooperation in order to assure higher education quality (98/561/EB) OL L 270/56 1998 10 7*). Following the recommendation, member states were invited to support or create quality assurance systems and encourage higher education institutions, as well as competent government institutions to cooperate and exchange their experience. In October 2004 the European Community Commission presented a project proposal to the European Council and the European Parliament concerning further European cooperation in order to assure higher education quality improvement. (*The Commission of European Communities. Brussels, 12.10.2004. KOM (2004) 642 final*). This project was in fact approved in the Bergen meeting in 2005 and the completion of the pilot accreditation period is planned for the autumn of 2005. The

iš esmės buvo patvirtintas 2005 m. Bergeno susitikime, o bandomojo akreditavimo etapo užbaigimas numatytas 2005 m. rudenį. Minėtame rekomendacijų projekte nurodytos *penkios pakopos* abipusiam pripažinimui užtikrinti:

1. Vidaus kokybės užtikrinimo mechanizmas.
2. Bendras standartų, procedūrų ir gairių rinkinys.
3. Kokybės užtikrinimo ir akreditavimo agentūrų Europos registras.
4. Universiteto autonomijos principas pasirenkant vertinimo ir akreditavimo agentūrą.
5. Laikyti visų Europos registre išvardytų kokybės užtikrinimo ar akreditavimo agentūrų įvertinimus pagrindiniu sprendimams dėl licencijų suteikimo aukštojo mokslo institucijoms ir jų finansavimo.

Europos Bendrijos komisijos nuomone, agentūroms reikėtų visur taikyti 1998 m. Rekomendaciją ir šitokiu būdu pasirėmti kruopščiam patikrinimui. Valstybės narės turėtų remti savo universitetus, leisti jiems būti autonomiškiems įskaitant ir vertinimo ar akreditavimo agentūros pasirinkimą. Jos taip pat turėtų leisti savo agentūroms vykdyti savarankišką veiklą tarpvalstybiniu lygiu. Valstybės narės taip pat turi būti pasirengusios geranoriškai pripažinti kitoje Europos šalyje ar Europos mastu veikiančių patikimų agentūrų įvertinimus. Tokio bendradarbiavimo rezultatas būtų patikimų Europos kokybės užtikrinimo ir akreditavimo agentūrų registras (sąrašas, „kliringo namai“).

Švietimo ministrai 2003 metų rugsėjo mėnesį Berlyne surengė aukščiausio lygio susitikimą, laikomą Europos aukštojo mokslo erdvės įgyvendinimo dalimi, ir čia priėmė labai svarbų komunikatą. Jame dar daugiau dėmesio skiriama aukštojo mokslo kokybės užtikrinimui, ypač nacionaliniu ir instituciniu lygmeniu. Nacionalinės kokybės užtikrinimo agentūros pakviestos bendradarbiauti kuriant kokybės užtikrinimo standartus ir procedūras. Komunikate ministrai įgalioja ENQA¹ kartu su ESIB, EUA ir EURASHE plėtoti „priimtą standartų, procedūrų ir gairių rinkinį dėl kokybės užtikrinimo“. Keturios organizacijos (ENQA, ESIB, EUA ir EURASHE, toliau vadinamos E4) pastaruosius dvejus metus susitikinėjo kas pusmetį. Ši grupė laikyta labiausiai tinkama įgyvendinti minėtus įsipareigojimus (*Statement on Peer Review of Quality Assurance and Accreditation Agencies*, 2004).

E4 vieningai sutarė, kad aukštasis mokslas grindžiamas studijų kokybės užtikrinimo ir tobulinimo principu. Aukštojo mokslo sistema paremta tuo, kad kiekviena institucija kuria kokybės kultūrą ir imasi iniciatyvos kokybei užtikrinti studijų programų ir institucijos kaip organizacijos lygmeniu. Europoje jau yra pripažintas kvalifikacinių agentūrų tinklas ENQA, tad jo pagrindiniu tikslu kurti kolektyvinę kokybės užtikrinimo agentūrų vertinimo sistemą (*a peer review system for quality assurance agencies*), kuri garantuotų sutartų standartų ir procedūrų laikymąsi. Tokia sistema turėtų užtikrinti tiek visų dalyvių – aukštojo mokslo sistemos atstovų ir jų vertintojų – teises, tiek išorinio nepriklausomo vertinimo pripažinimą.

mentioned recommendation project presents five stages to ensure mutual recognition:

1. The mechanism of internal quality assurance.
2. A common set of standards, procedures and guidelines.
3. The European register of quality assurance and accreditation agencies.
4. The university autonomy principle choosing assessment and accreditation agency.
5. The evaluations of quality assurance and accreditation agencies presented in the European register recognise as a basis for decisions about licensing and financing higher education institutions.

The European Community Commission states that agencies should everywhere apply the 1998 Recommendations and in this way prepare for a thorough review. The member states should support their universities and allow them to be autonomous including the choice of review or accreditation agencies. They should also allow their agencies to carry out independent activity at interstate level. The member states have to be ready to benevolently accept the reviews of reliable agencies active in another European country or those working all over Europe. The result of such cooperation would be the register of reliable European quality assurance and accreditation agencies (a clearing-house list).

In September 2003, the ministers of education called a summit meeting in Berlin, considered as a part of the united European higher education space implementation and adopted a very important communiqué. The communiqué gives even more attention to higher education quality assurance, especially at national and institutional levels. National quality assurance agencies are invited to cooperate in the development of quality assurance standards and procedures. The ministers authorized ENQA¹ together with ESIB, EUA and EURASHE to develop “the adopted set of standards, procedures and guidelines for quality assurance”. Four organizations (ENQA, ESIB, EUA and EURASHE, further named E4) have been meeting two times a year over the past two years. This group is considered the most appropriate to implement the mentioned obligations (*Statement on Peer Review of Quality Assurance and Accreditation Agencies*, 2004).

E4 unanimously agreed that higher education is based on the principle of education quality assurance and development. The system of higher education is grounded on the idea that every institution creates quality culture and takes up the initiative to assure quality at curricula and institution as organization levels. ENQA, a network of qualifications agencies, is already acknowledged in Europe; therefore, it is purposeful to create a peer review system for quality assurance agencies on its basis. The system would guarantee the pursuance of accepted standards and procedures, as well as the rights of all the participants – the higher education system representatives and their assessors – and recognition of external independent assessment.

When assessing quality assurance and accreditation agencies, it is necessary to emphasize assessment impartiality and the professional expertise of the experts. Peer reviews or “investigation visits” should be carried out by the main representatives of higher education sector, i.e. higher education institutions, quality assurance agencies and students. Considering the fact that the review will be performed at the European level,

¹ Šio ir kitų sutrumpinimų paaiškinimai pateikti straipsnio pabaigoje.

¹ Explanations of this and other abbreviations are provided at the end of the article.

Atliekant kokybės užtikrinimo ir akreditavimo agentūrų vertinimą, svarbu akcentuoti to vertinimo nešališkumą ir jį atliekančių ekspertų profesionalumą. Šiuos kolektyvinius vertinimus arba „tiriamuosius vizitus“ turėtų atlikti pagrindiniai aukštojo mokslo sektoriaus atstovai, t. y. aukštojo mokslo institucijos, kokybės užtikrinimo agentūros ir studentai. Atsižvelgiant į tai, kad bus vertinama Europos mastu, manoma, jog aukštojo mokslo atstovus galėtų skirti EUA ir EURASHE, kokybės užtikrinimo agentūrų atstovus – ENQA, o studentus – ESIB. Į šią procedūrą galima įtraukti ir ne Europos šalių ekspertus. Laikantis objektyvumo principo, neturėtų būti skiriami atstovai iš tos šalies, kurios agentūrą numatoma vertinti (reiktų tik atsižvelgti į kalbos problemą, todėl labai svarbu tinkamai išversti ir interpretuoti dokumentus bei susitikimų rezultatus, kad būtų užtikrintas vizito efektyvumas).

Kokios nors Europos valstybės kokybės užtikrinimo agentūra, siekdama, kad būtų atliktas jos vertinimas, teikia paraišką ir prašo pripažinti ją *Europos masto kokybės užtikrinimo agentūra* ir skirti vadinamąjį *Europinį kokybės užtikrinimo ir akreditavimo agentūros ženklą* suteikiantį galimybę veikti Europos aukštojo mokslo erdvėje. Šiam tikslui agentūra turi pateikti įstatus savo šalies ir anglų kalbomis ir motyvacinį laišką. Jeigu nusprendžiama, kad agentūra atitinka nustatytus kriterijus, numatomas tiriamasis vizitas.

ENQA nustatyti agentūros vertinimo kriterijai:

- Agentūra privalo turėti skaidrią teisinę bazę, savo biudžetą, profesionalius darbuotojus ir išteklius, kurių pakaktų numatytoms užduotims atlikti.

- Agentūra turi veikti bent vienoje Bolonijos proceso šalyje.

- Vertinimo rezultatai turi visada išplaukti iš išvadų, jie negali būti pretekstas kokiam nors kitų šalių spaudimui.

- Vertinimo procedūrų sąlygas (įskaitant nuorodas ir ekspertų identifikavimą) turi nustatyti vertinimo profesionalai iš kokybės užtikrinimo agentūrų, konsultuodamiesi su studentais ir aukštųjų mokyklų atstovais.

- Vertinant agentūrų vidaus kokybės užtikrinimo mechanizmus reikia įrodyti, kad renkant išorės ekspertus išvengta interesų konflikto.

- Nacionalinės agentūros ataskaitos turi būti skelbiamos viešai.

- Nacionalinė agentūra turi cikliškai atlikti institucijų vertinimus.

Agentūra taip pat privalo užtikrinti:

- Vidinį grįžtamojo ryšio mechanizmą, apimančią procesų ir metodų svarstymus ir tolesnius vertinimus.

- Mechanizmą, sukurtą grįžtamajį ryšį su išorės ekspertų grupe.

- Grįžtamojo ryšio mechanizmą ir dialogą su dalyviais (tarpininkais). Pastarieji gali būti institucijos arba programos, kurios buvo įvertintos, aukštojo mokslo institucijos; siekiant reprezentatyvumo, čia turėtų patekti ir studentai bei studentų organizacijos.

- Viešos (t. y. nekonfidencialios) kokybės politikos pateikimą agentūros tinklalapyje įskaitant agentūros tikslus, procesus ir metodus, sprendimų priėmimo procesų apibūdinimą ir valdymo struktūrą. Šiuo pateikimu siekiama skaidrumo ir atskaitomybės.

Tiriamajam vizitui numatoma skirti specialistus iš ENQA (juos siūlo valdymo grupė, atsižvelgiama ir į lytį), ESIB (skiria vykdomasis komitetas), EUA (skiria jų

EUA and EURASHE could appoint higher education representatives and ENQA could assign the representatives of quality assurance agencies. The students could be appointed by ESIB. Experts from non European countries could also be invited to participate in this procedure. For the sake of objectivity, the representatives from the country that is being assessed should not be appointed (the language problem should be taken into consideration, therefore, for the visit to be efficient it is necessary to properly translate and interpret the documents and meeting results).

A quality assurance agency from a European country, seeking assessment, makes a request and asks to be recognised as a quality assurance agency at the European level and to be given the so called European *quality assurance and accreditation agency label* that would grant an opportunity to function in the European higher education area. For this reason, the agency needs to present the regulation in the state language and in English, as well as the letter of motivation. If it is decided that the agency meets the set requirements, the investigation visit is planned.

Agency assessment criteria set by the ENQA:

- An agency needs to have a transparent legal basis, its budget, professional workers and resources that would be sufficient to carry out the planned tasks.

- An agency has to function in at least one Bologna Process country.

- The assessment results should always emerge from the conclusions. They cannot be a pretext for pressure on other countries.

- Assessment experts from quality assurance agencies have to determine the conditions of assessment procedures (with directions and expert identification included), taking counsel with students and higher school representatives.

- When assessing the agencies' internal quality assurance mechanisms, it is necessary to prove that there was no clash of interests when choosing external experts.

- The national agency's reports have to be publicly announced.

- The national agency has to periodically administer assessments of institutions.

The agency has also to assure:

- The internal feedback mechanism that would cover the discussions of processes and methods, as well as further assessments.

- The mechanism that would create feedback with the external expert group.

- The feedback mechanism and a dialog with the participants (mediators). The latter may be institutions or study programmes that have been evaluated by a higher education institution; in order to achieve representation, students and their organizations should be included.

- Public (i.e. non-confidential) quality policy presentation in the agency's website, including the agency's objectives, processes and methods, the description of decision making processes, as well as management structure, thus seeking transparency and accountability.

The specialists for the assessment visit are assigned from ENQA (candidates are proposed by the management group also with regard to gender), ESIB (candidates are nominated by the executing committee), EUA (candidates are assigned by their Council) and EURASHE (candidates are assigned by their Council). Quality assurance experts from non European countries are appointed by

Taryba), EURASHE (skiria jų Taryba) ir kokybės užtikrinimo ekspertus iš ne Europos šalių (juos skiria už agentūrų ekspertinį vertinimą atsakinga institucija). Paprastai grupę sudaro penki nariai. Grupe negali priklausyti žmogus iš tos šalies, kurios nacionalinė agentūra bus vertinama (gali dalyvauti tik vertėjas).

Ekspertai susirinkę aptaria agentūros pateiktus dokumentus ir numato veiksmų planą. Tada vyksta į kvietusią šalį, čia susitinka su agentūros atstovais ir kitais suinteresuotais asmenimis įskaitant studentų organizacijas, rektorių konferenciją, ministeriją ir kitas institucijas ir siekia įsitikinti, ar agentūra atitinka nustatytus kriterijus.

Surinkę reikiamą informaciją, ekspertai susitinka dar kartą ir parašo ataskaitą, kurioje pagrindžiamos išvados dėl agentūros atitikimo nustatytiems kriterijams. Ši ataskaita siunčiama aptarti vertinamai agentūrai. Agentūra gali aptarti su grupe visas išvadas ir rekomendacijas. Po to ataskaita siunčiama institucijai, atsakingai už naujų agentūrų vertinimą, o pastaroji priima sprendimą. Sprendimas ir vertinimo ataskaitos rekomendacijos skelbiamos visoms suinteresuotoms institucijoms, taip pat žiniasklaidai.

Tokį pat procesą planuojama taikyti ir svarstant narystę Europos masto kokybės užtikrinimo ir akreditavimo agentūrų tinkle. Agentūrų vertinimo procesas turėtų būti periodiškas, rengiamas maždaug kas penkeri metai.

Agentūros veiklos sėkmė labiausiai priklauso nuo ekspertų ir administratorių. ENQA yra suformulavusi ekspertų atrankos kriterijus ir reikalavimus (*Transnational European Evaluation Project, 2004*) ir turi sudariusi atitinkamą patyrusių nepriklausomų ekspertų banką. Nacionalinės agentūros taip pat privalo turėti savo ekspertų tinklą, – gerai parengtą, išmanantį vertinimo procedūras, nacionalinės švietimo sistemos ypatumus, turintį didelę praktinio darbo aukštojo mokslo sferoje patirtį.

Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tinklo (ENQA) organizuotame tyrime (*Quality procedures in European Higher Education, 2003*), kurio metu buvo apklaustos 34 kokybės užtikrinimo agentūros iš 23 valstybių, nustatyta, kad tokios agentūros veikia beveik visose Europos valstybėse. Studijų kokybei universitetuose vertinti yra įsteigtos 28 institucijos, o neuniversitetinių studijų kokybę vertina 20 institucijų. Kai kurios agentūros gali vertinti ir universitetinių, ir neuniversitetinių studijų kokybę.

Išanalizavus iš apklaustų agentūrų gautus atsakymus į klausimą, kokias funkcijas jos atlieka, ryškiausiai išsiskyrė trys veiklos sritys:

- kokybės tobulinimas ir jos užtikrinimas tradicine prasme;
- kokybės užtikrinimo metodikos ir informacijos sklaida;
- akreditacija.

Pirmoji nurodyta funkcija – kokybės tobulinimas – apima agentūrų veiklą kuria siekiama paskatinti aukštojo mokslo institucijas pasitelkti kokybės vertinimą kaip būdą studijų kokybei gerinti ir padėti institucijoms dėl to apsispręsti. Ši funkcija būdinga net 86 proc. visų tyrime dalyvavusių agentūrų.

the institution responsible for the agency expert assessment. Usually the group is comprised of five members. A person from the country whose national agency is going to be assessed cannot belong to the group (only an interpreter can participate).

Having met, the experts discuss the documents presented by the agency and create their action plan. Then they visit the inviting country, meet with the agency representatives and other individuals concerned, including student organizations, the rectors' conference, the ministry and other institutions and seek to assure that the agency conforms to the required criteria.

When the necessary information is collected, the experts meet once again and write a report grounding the conclusions about the agency corresponding with the required criteria. This report is sent to the assessed agency for discussion. The agency can discuss all the conclusions and recommendations with the group. After that the report is sent to the institution responsible for the assessment of new agencies and this institution makes a decision. All institutions concerned, as well as mass media are informed about the decision and assessment reports.

The same process is planned to be applied when considering the membership in the European scale network of quality assurance and accreditation agencies. The agency assessment process has to be periodical and performed approximately every five years.

The success of the agency's activity mostly depends on experts and administrators. ENQA has formulated the criteria and requirements for expert selection (*Transnational European Review Project, 2004*) and created a bank of experienced independent experts. National agencies must also have their expert network – a team of well trained experts, knowledgeable in review procedures, as well as in national education system peculiarities and having practical work experience in the field of higher education.

The research (*Quality procedures in European Higher Education, 2003*) administered by the network of higher education quality assurance agencies (ENQA) has demonstrated that such agencies function in almost all European countries (34 quality assurance agencies from 23 countries took part in the research). 28 institutions assess education quality in universities and 20 institutions in non-university education institutions. Some agencies can assess the quality of studies in both universities and non-university education institutions.

The analysis of answers to the question about the functions performed, received from the interviewed agencies, revealed three most prominent areas of activity:

- Quality improvement and its assurance in a traditional sense;
- The dissemination of quality assurance methodology and information;
- Accreditation.

The first function – quality improvement – covers the activity of agencies that seeks to encourage higher education institutions to employ quality assessment as a way to improve higher education (study) quality and help institutions to make respective decisions. This function is characteristic of 86% of the agencies that participated in the research.

The second, informational function is also very popular. This function is performed by 78% of the agencies that took part in the research. It is important that the information about quality assurance reflect the position of higher education in-

Antroji, informacinė agentūrų funkcija taip pat yra labai populiarė. Tokià funkcijà atlieka 78 proc. tyrime dalyvavusių agentūrų. Svarbu, kad informacija apie kokybės užtikrinimą atspindėtų ne tik aukštojo mokslo institucijų, bet ir studentų pozicijà. Taip pat akcentuojama, kad agentūros turi domėtis studijų skaidrumu, diplomų pripažinimu, absolventų įsidarbinimo galimybėmis. Pabrėžiamas ir bendravimo su ENIC/NARIC tinklu tikslingumas.

Trečioji funkcija – akreditacija – tai sprendimų dėl teisės organizuoti atitinkamų sričių studijas, priėmimas. Šià funkcijà atlieka maždaug 50 proc. agentūrų, dalyvavusių tyrime.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad kai kurioms kokybės užtikrinimo agentūroms būdingos ir papildomos funkcijos, pavyzdžiui, jos išduoda licencijas, yra atsakingos už nacionalinės kvalifikacijų sistemos monitoringà ir tobulinimą, diplomų pripažinimą savo šalyje, teikia siūlymus dėl profesorių skyrimo, pataria vyriausybei dėl aukštojo mokslo kvalifikacinių laipsnių suteikimo ir t. t.

Tyrimas parodė, kad beveik visose Europos valstybėse aukštojo mokslo kokybės vertinimo iniciatorės buvo vyriausybės, todėl net 67 proc. agentūrų tiesiogiai finansuojamos vyriausybių, 8 proc. – regioninių vyriausybių, 28 proc. agentūrų finansuoja aukštosios mokyklos. Pastarasis agentūrų finansavimo modelis taikomas Belgijoje, Prancūzijoje, Latvijoje, Rumunijoje ir Olandijoje. Neatlikus išsamesnių tyrimų sunku pasakyti, kuris iš šių modelių yra efektyviausias.

Šiuo metu visos Europos šalys skiria itin daug dėmesio tarptautiniu mastu pripažinto aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tinklo formavimui. Lietuva taip pat turėtų paspartinti darbà šioje srityje, savo studijų kokybės vertinimo struktūras išplėtoti iki Europos masto aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo ir akreditavimo agentūros, sparčiau kurti studijų kokybės vertinimo standartus ir valdymo modelius (vadovaujantis Aukštojo mokslo įstatymu rengti studijų kryptių reglamentus, taip pat kitus studijų programų sandarà ir turinį reglamentuojančius teisės aktus), numatyti tolesnes veiklos gaires. Tačiau visų pirma Lietuvoje turi būti sukurti informatyvūs ir prasmingi studijų kokybės vertinimo standartai, efektyvūs jos valdymo modeliai atsižvelgiant į Europos aukštojo mokslo erdvės kūrimo principus. Lietuva labiausiai atsilieka institucinio vertinimo srityje. Tiesa, kolegijų padėtis geresnė, nes tai nauja veiklos sritis, tad kolegijų steigimas rėmėsi ir remiasi institucinio vertinimo rezultatais.

Remiantis Berlyno komunikatu (2003 m.) 2005 m. turi būti parengtos ir Europos Komisijos patvirtintos tarptautinio vertinimo procedūros, o po to pradėtas naujas programų ir institucijų vertinimo procesas. Europos akreditavimo sistemos visų pirma turi būti sukurtos medicinos ir inžinerijos srityse. 2004 m. pabaigoje EUR-ACE jau paskelbė inžinerinių studijų programų akreditavimo standarto projektà, SEFI taip pat parengė atitinkamas akreditavimo rekomendacijas, o 2005 m. pradeda bandomųjų vertinimų serijà, po kurios inžinerinių studijų programų akreditavimo standartas, daugiau ar mažiau jį pataisius, bus patvirtintas ir taps privalomas ES šalių universitetams. Viename iš inžinerijos studijų programų akreditavimo projekto bandomųjų etapų pakviestas dalyvauti ir Kauno technologijos universitetas (Lietuva) kaip viena

stitucijų ir studentų, taip pat. Taip pat pabrėžiamas, kad agentūroms turėtų būti domėtis studijų skaidrumu, diplomų pripažinimu, absolventų įsidarbinimo galimybėmis. Šià funkcijà atlieka maždaug 50 proc. agentūrų, dalyvavusių tyrime.

Trečioji funkcija – akreditacija – tai sprendimų dėl teisės organizuoti atitinkamų sričių studijas, priėmimas. Šià funkcijà atlieka maždaug 50 proc. agentūrų, dalyvavusių tyrime.

Tyrimo metu buvo nustatyta, kad kai kurioms kokybės užtikrinimo agentūroms būdingos ir papildomos funkcijos, pavyzdžiui, jos išduoda licencijas, yra atsakingos už nacionalinės kvalifikacijų sistemos monitoringà ir tobulinimą, diplomų pripažinimą savo šalyje, teikia siūlymus dėl profesorių skyrimo, pataria vyriausybei dėl aukštojo mokslo kvalifikacinių laipsnių suteikimo ir t. t.

Tyrimas parodė, kad beveik visose Europos valstybėse aukštojo mokslo kokybės vertinimo iniciatorės buvo vyriausybės, todėl net 67% agentūrų tiesiogiai finansuojamos vyriausybių, 8% – regioninių vyriausybių, 28% – aukštojo mokslo įstaigų. Pastarasis agentūrų finansavimo modelis taikomas Belgijoje, Prancūzijoje, Latvijoje, Rumunijoje ir Olandijoje. Neatlikus išsamesnių tyrimų sunku pasakyti, kuris iš šių modelių yra efektyviausias.

Šiuo metu visos Europos šalys skiria itin daug dėmesio tarptautiniu mastu pripažinto aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tinklo formavimui. Lietuva taip pat turėtų paspartinti darbà šioje srityje, savo studijų kokybės vertinimo struktūras išplėtoti iki Europos masto aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo ir akreditavimo agentūros, sparčiau kurti studijų kokybės vertinimo standartus ir valdymo modelius (vadovaujantis Aukštojo mokslo įstatymu rengti studijų kryptių reglamentus, taip pat kitus studijų programų sandarà ir turinį reglamentuojančius teisės aktus), numatyti tolesnes veiklos gaires. Tačiau visų pirma Lietuvoje turi būti sukurti informatyvūs ir prasmingi studijų kokybės vertinimo standartai, efektyvūs jos valdymo modeliai atsižvelgiant į Europos aukštojo mokslo erdvės kūrimo principus. Lietuva labiausiai atsilieka institucinio vertinimo srityje. Tiesa, kolegijų padėtis geresnė, nes tai nauja veiklos sritis, tad kolegijų steigimas rėmėsi ir remiasi institucinio vertinimo rezultatais.

Remiantis Berlyno komunikatu (2003 m.) 2005 m. turi būti parengtos ir Europos Komisijos patvirtintos tarptautinio vertinimo procedūros, o po to pradėtas naujas programų ir institucijų vertinimo procesas. Europos akreditavimo sistemos visų pirma turi būti sukurtos medicinos ir inžinerijos srityse. 2004 m. pabaigoje EUR-ACE jau paskelbė inžinerinių studijų programų akreditavimo standarto projektà, SEFI taip pat parengė atitinkamas akreditavimo rekomendacijas, o 2005 m. pradeda bandomųjų vertinimų serijà, po kurios inžinerinių studijų programų akreditavimo standartas, daugiau ar mažiau jį pataisius, bus patvirtintas ir taps privalomas ES šalių universitetams. Viename iš inžinerijos studijų programų akreditavimo projekto bandomųjų etapų pakviestas dalyvauti ir Kauno technologijos universitetas (Lietuva) kaip viena

iš didžiausių tokio profilio institucijų tarp naujų ES valstybių.

Jau minėtame Europos bendrijų komisijos dokumente (*Europos Bendrijų Komisija. Briuselis, 12.10.2004. KOM(2004) 642 galutinis*) kalbama ir apie galimą alternatyvą – studijų programų ir institucijų vertinimą bei jų akreditavimą atlikti užsienio šalyse. Toks tarptautinis vertinimas ir akreditavimas čia visų pirma siejamas su integruotų studijų programų įvedimu ir bendrų kvalifikacinių laipsnių (*joint degrees*) suteikimu.

Europos universitetų asociacija (EUA) Salamankoje (2001 m.) ir Grace (2003m.) numatė kokia kryptimi universitetai turėtų keistis ir tobulėti, kad sugebėtų išlaikyti pusiausvyrą tarp valdžios įtakos jų veiklai bei savo pačių atsakomybės visuomenei. EUA Graco deklaracijoje (2003 m., p. 27) teigiama, kad „aukštasis mokslas visų pirma reiškia atsiskaitomumą visuomenei, čia turi būti išsaugota pagrindinė akademinė veikla ir pilietinės vertybės, skatinamas bendrasis tobulėjimas, universitetai turi vaidinti svarbų vaidmenį skatindami socialinius, ekonominius ir kultūrinius pokyčius. Todėl vyriausybės privalo suteikti šioms institucijoms tam tikrų laisvių sustiprinti joms būtiną autonomiją kurdamos palankias teises ir finansavimo sąlygas. Universitetai privalo būti atskaitingi ir atsakyti už reformų įgyvendinimą bei institucijos darbo kokybės ir strateginio valdymo gebėjimų gerinimą glaudžiai bendradarbiaudami su studentais ir kitais partneriais“. Toliau deklaracijoje pabrėžiama, kad „visi institucijų audito veiksmai... turi būti skirti ne tiek kokybės kontrolei, kiek institucijos strateginiams pokyčiams, susijusiems su savo veiklos kokybės gerinimu“ (p. 28). Vadinasi, institucijų vertinimas yra kone pagrindinė EUA veikla. Institucijų vertinimo programą EUA įgyvendina nuo 1994 m. 2004 m. šiai asociacijai buvo labai intensyvūs – per vienerius metus EUA įvertino net 26 institucijas, tarp jų dvi iš Lietuvos: Vilniaus universitetą ir Vytauto Didžiojo universitetą (Kaunas).

Svarbu pastebėti, kad Europos aukštojo mokslo erdvėje veikiančios kokybės užtikrinimo agentūros ir vertinimo bei akreditavimo užsiimančios asociacijos yra tam tikru mastu specializuotos. Pavyzdžiui, SEFI, FEANI, EUR-ACE daugiau dėmesio skiria studijų standartams ir akreditavimo kriterijams, EUA – instituciniam vertinimui, o ENQA yra glaudžiai susijusi su Europos Komisija ir daugiau dėmesio nei kitos asociacijos skiria Bolonijos proceso įgyvendinimo veiksmų organizavimui. Mažesnės šalys paprastai neturi kelių nepriklausomų specializuotų tarptautinio masto institucijų, kurios atskirai atliktų vien tik universitetų ar kito tipo aukštųjų mokyklų studijų programų ir pačių institucijų vertinimą bei kitus valstybės nurodymus akreditavimo srityje. Iš esmės visos naujosios ES valstybės narės įstojo į ES turėdamos arba tik apskritai po vieną agentūrą savo šalyje, arba po vieną tokią agentūrą, gebančią vertinti universitetus ir neuniversitetinį aukštąjį mokslą, taigi tokių agentūrų veikla tebėra daugiaplanė. Galima numatyti, kad šioms ES valstybėms narėms nereikės kurti naujų specializuotų institucijų, nes jos galės pasinaudoti kitų šalių ar tarptautinių vertinimo institucijų paslaugomis.

The mentioned European Communities Commission document (*European Communities Commission. Brussels, 12.10.2004. KOM (2004) 642 final*) speaks of a possible alternative – study programme and institutional assessment and accreditation could be carried out in foreign countries. International assessment and accreditation of the kind is, first of all, connected with introduction of integrated study programmes and joint degrees.

The Association of European universities (EUA) in Salamanca (2001) and Gratz (2003) determined the direction for the university change and development, in order to keep balance between the government influence on university activity and their own responsibility for the society. EUA maintains in the Gratz Declaration (2003, p. 27) that higher education, first of all, means accountability to the society. It should also preserve the main academic activity, civic values and encourage general development. Universities should play an important role in enhancing social, economic and cultural changes. Therefore, governments should grant these institutions certain liberties to strengthen the necessary autonomy by creating beneficial legal and financial conditions. Universities must be accountable and responsible for the implementation of reforms, as well as for the institution work quality and improvement of strategic management skills in cooperation with students and other partners. Further on, the declaration emphasizes that all the actions of institution audit should serve not so much the quality control, but the strategic changes in the institution related to the activity quality improvement (Gratz Declaration 2003, p. 28). It means that institution assessment is almost the main EUA activity. EUA has administered institution review since 1994. The year 2004 was especially intensive for this association – EUA evaluated 26 institutions in a year. Among them there were two institutions from Lithuania: Vilnius University and Vytautas Magnus University (Kaunas).

It is important to note that quality assurance agencies functioning in the European higher education area, as well as assessment and accreditation associations are specialized to some extent. For example, SEFI, FEANI, and EUR-ACE focus more on education standards and accreditation criteria, EUA is more concerned with institutional assessment and ENQA is closely related with the European Commission and pays more attention to the organization of the Bologna Process implementation. Smaller countries usually do not have several independent specialized internationally acknowledged institutions that would separately perform the assessment of universities or other types of higher school study programmes and of institutions themselves and carry out other state directives in the field of accreditation. Essentially all new EU member states joined the EU generally having only one agency in the country or only one agency that would be able to assess university or non-university higher education, therefore, the activity of such agencies is still multifunctional. It can be planned that these EU member countries will not need to create new specialised institutions as they will be able to use the service of international assessment institutions or those from other countries.

2 RELEVANCE OF INSTITUTIONAL ASSESSMENT AND ITS OBJECTIVES

Information provided in the previous chapter allows to state that recently a great amount of attention has been devoted to quality assurance in higher education. Aiming at joining the common European higher education and study area and

2 INSTITUCINIO VERTINIMO AKTUALUMAS IR TIKSLAI

Ankstesniame skyrelyje pateikta informacija leidžia teigti, kad pastaruoju metu Europoje didelis dėmesys skiriamas aukštojo mokslo kokybei užtikrinti. Lietuva, siekdama prisijungti prie bendros Europos aukštojo mokslo ir studijų erdvės bei įgyvendinti ES dokumentuose įvardytus uždavinius, visų pirma turi imtis aukštojo mokslo institucijų išorinio vertinimo. Šiam tikslui būtina parengti aukštojo mokslo institucijų studijų kokybės vertinimo gaires, kurios būtų svarbi prielaida tobulinti studijų ir mokslinių tyrimų kokybę. Institucijų išorinio vertinimo rezultatai išryškina atskirų universitetų ir kitų aukštojo mokslo įstaigų veiklos privalumus, kuriais galima pasiremti kaip gerosios patirties pavyzdžiais. Vertinimo rezultatai taip pat atskleidžia universitetų, kolegijų ir mokslo institutų veiklos trūkumus, kuriuos būtina įsisąmoninti, jei siekiama tobulėti. Išorinis institucinis vertinimas padeda sukaupti išsamią informaciją apie universitetų, kolegijų ir mokslo institutų veiklą. Šią informaciją galima išplatinti ne tik šalies, bet ir tarptautiniu mastu.

Plėtojant išorinę aukštojo mokslo kokybės vertinimo sistemą Lietuvoje, reikėtų atsižvelgti į kitų Europos šalių patirtį šioje srityje. Įvairiose šalyse atliekamas išorinis vertinimas dažniausiai yra dviejų tipų – vertinamos programos ir institucijos. Mūsų šalyje studijų programų vertinimas taip pat jau vyksta, atliekamas ir kolegijų vertinimas, bet universitetų kaip institucijų vertinimas dar tik pradėtas (Europos universitetų asociacija atliko išorinį Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų vertinimą). Daugelyje Europos šalių toks vertinimas vyksta reguliariai. Išorinis mokslo institutų vertinimas Lietuvoje dar nepradėtas, bet Europos šalyse jis jau atliekamas.

Išoriniu institucijos vertinimu siekiama keturių pagrindinių tikslų:

- *Atsiskaitomumas.* Universitetai, kolegijos ir mokslo institutai vertinami pagal tai, kaip jie atsiskaito už savo veiklą visuomenei (įrodo, kad laikosi įstatymų, nutarimų ir reikalavimų, reglamentuojančių jų veiklą), savo paslaugų vartotojams (parodo, kad sudaro tinkamas studijų sąlygas), išoriniams finansuotojams, ypač vyriausybei (įrodo, kad tinkamai leidžia jiems skirtus pinigus) ir pan.

- *Tobulinimas.* Išorinė universitetų, kolegijų ir mokslo institutų vertinimo sistema skatina jas analizuoti savo veiklos privalumus ir trūkumus, koreguoti plėtros planus, veiklos metodus bei priemones, plėtoti savo potencialias galimybes ir išvengti grėsmių. Dėl šios priežasties universitetų, kolegijų ir mokslo institutų veikla nuolat tobulinama.

- *Informavimas.* Aukštojo mokslo kokybės vertinimo galutinis tikslas – įvairių universiteto, kolegijos ir mokslo institucijos veikla suinteresuotų grupių informavimas apie aukštosios mokyklos ar mokslo institucijos pasiekimus, joje vykstančius procesus ir pan. Išorinio institucijų vertinimo rezultatai turėtų būti viešai skelbiami, kad visuomenė sužinotų apie universiteto, kolegijos ar mokslo instituto privalumus ir trūkumus.

- *Palyginamumas.* Vertinimo metu iš surinktos informacijos apie universitetų, kolegijų ir mokslo institutų laimėjimus, jų pažangą nustatoma, kas pasiekta konkrečiame universitete, kolegijoje ar mokslo įstaigoje lyginant su kitomis aukštojo mokslo institucijomis.

realising the objectives named in the EU documents, Lithuania should, first, assume the external review of higher education institutions. This objective calls for the preparation of the higher education institution study quality assessment guidelines which could be a significant assumption for the development of separate university and other higher education institution activity merits to be based on as the examples of best practices. Assessment results also reveal the demerits of university, college and research institution activity which are necessary to be perceived in order to advance further. External institutional review helps to accumulate comprehensive information about university, college and research institution activity. This information can be disseminated to a large degree within the country and among the countries.

The development of the external higher education quality assessment system in Lithuania should take into account the experience of other European countries in this area. External assessment performed in various countries is often of two types – assessment of study programmes and institutions. Study programme assessment as well as college assessment has been performed in our country already, but university as institution assessment has only just started (European University Association has performed before mentioned external assessment of Vytautas Magnus University and Vilnius University). Such assessment has been performed regularly in some European countries. External research institute assessment has not started in Lithuania yet, but in European countries it has already been carried out.

External institution assessment sets four main goals:

- *Accountability.* Universities, colleges and research institutes are assessed according to how they account for their activity to the society (prove they are following the laws, decisions and requirements guiding their activity), to their service customers (indicate that create favourable conditions), to external financial supporters, particularly, the government (prove that spend the allocated money properly) and etc.

- *Improvement.* External university, college and research institute assessment system fosters these institutions to analyse their activity strengths and weaknesses, correct developmental plans, activity methods and measures, develop their potential opportunities and avoid threats. Due to this reason, university, college and research institution activity is constantly improved.

- *Informing.* The final goal of higher education quality assessment is informing various groups, interested in university, college and research institution activity, about higher education institution or research institution achievements, the undergoing processes, and etc. The outcomes of external institution assessment should be announced publicly, as the society should know about the strengths and weaknesses of the university, college or research institution.

- *Benchmarking.* During the assessment process, after the information about university, college and research institution achievements and their advancement has been collected, it is determined what has been achieved in a concrete university, college or research institution in comparison with other higher education institutions.

The institutional assessment process usually aims at achieving all four objectives; however, the attention devoted

1 lentelė. **Institucijų vertinimo paskirties svarba kai kuriose Europos šalyse**
(pagal *International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education duomenis*, <http://www.ingaah.org>)
Table 1. **Importance of the institutional assessment objectives in some European countries**
(according to the data of *International Network for Quality Assurance Agencies in Higher Education*, <http://www.ingaah.org>)

VERTINIMO TIKSLAS ASSESSMENT OBJECTIVE	ATSISKAITOMUMAS ACCOUNTABILITY	TOBULINIMAS IMPROVEMENT	INFORMAVIMAS INFORMING	PALYGINAMUMAS BENCHMARKING
ŠALIS / COUNTRY				
Anglija / England	5	5	5	-
Čekija / Czech	4	4	4	5
Danija / Denmark	3	5	5	1
Estija / Estonia	5	4	-	3
Kipras / Cyprus	5	5	4	5
Latvija / Latvia	4	5	3	2
Norvegija / Norway	3	5	4	-
Prancūzija / France	-	5	-	-
Suomija / Finland	3	5	-	3
Švedija / Sweden	-	5	-	-
Vengrija / Hungary	5	4	-	-

Institucijų vertinimo proceso metu dažniausiai siekiama visų keturių tikslų, bet jiems skiriamas nevienodas dėmesys: kai kuriose šalyse labiau akcentuojama atsiskaitomumas, kitose – tobulinimas, trečiose – dar kiti vertinimo tikslai. 1 lentelėje pateikiama informacija apie tai, kurių vertinimo tikslų siekiama išoriniu institucijų vertinimu įvairiose Europos šalyse. Skaičius 5 rodo, kad tam tikras vertinimo tikslas – atsiskaitomumas, tobulinimas, informavimas arba palyginamumas – yra labai svarbus, o skaičius 1 – atitinkamas vertinimo tikslas visiškai nesvarbus.

Iš 1 lentelės matyti, kad daugelyje šalių atsiskaitomybė ir tobulinimas – svarbiausi išorinio institucijų vertinimo tikslai, informavimas – nelabai svarbus tikslas, o palyginamumas – rečiau akcentuojamas vertinimo tikslas. Lietuvoje kuriant išorinio aukštojo mokslo institucijų vertinimo sistemą į tai vertėtų atsižvelgti.

Akivaizdu, kad įvairios valstybės kelia skirtingus pagrindinius institucijų vertinimo tikslus. Europos universitetų asociacija (EUA) skiriasi nuo kitų tokio pobūdžio įstaigų tuo, kad pirmiausia orientuojasi į tobulinimą ir vertinimo procese įveda Europos dimensiją. Svarbiausias jos tikslas – padėti institucijoms, prašančioms jas įvertinti, tobulėti, padėti jų siekiams sukurti pokyčių strategiją.

3 KOKYBĖS TYRIMO TIPAI

Remiantis literatūros ir tarptautinio aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūrų tinklo (<http://www.enqa.net>) duomenimis galima išskirti keturis labiausiai paplitusius išorinio kokybės tyrimo tipus: *vertinimas (assessment)*, *kokybės auditas (audit)*, *akreditacija (accreditation)* ir *palyginamumas pagal etaloną (benchmarking)*.

Vertinimas dažnai yra vartojamas pačia bendriausia prasme, kai kalbama apie kokybės vertinimą. Tačiau institucinio kokybės vertinimo procese terminui *vertinimas* suteikiama specifinė prasmė. Kai kalbama apie *institucijų vertinimą, galvoje turima informacijos rinkimas apie visų institucijos veiklos sričių, pvz. vadybos, darbo organizavimo, finansų, materialinių išteklių, studijų programų, dėstyto, teikiamos paramos studen-*

to them is different: in some countries more attention is given to accountability, in others – to improvement or to other purposes of assessment. Table 1 illustrates the information about the assessment objectives that are aimed to achieve by external institutional assessment in various European countries. Number 5 shows that a certain assessment objective – accountability, improvement, informing or comparability – is very important, whereas number 1 – that the respective assessment objective is absolutely unimportant.

Table 1 indicates that in many countries accountability and improvement are the main objectives of external institutional assessment, informing is a relatively not very important objective, whereas comparability is a more rarely emphasised assessment objective. This should be taken into account creating the system of external higher education institution assessment in Lithuania.

It is obvious that various states raise different main objectives for external institutional assessment. European University Association (EUA) differs from other institutions of such a type as it first orients itself into improvement and introduces the European dimension in the assessment process. Its main goal is to help institutions who ask for the assessment to develop, help them to create the strategy for the change.

3 QUALITY RESEARCH TYPES

On the grounds of the literature and international higher education quality assurance agency network (<http://www.enqa.net/>) data it is possible to distinguish four most popular types of external quality research: *assessment*, *quality audit*, *accreditation* and *benchmarking*.

Assessment is often used in the most common sense when discussing quality assessment. However, the term *assessment* in the process of institutional quality assessment acquires a specific meaning. When we speak about *institutional assessment* we mean the collection of information about the quality of all the activity areas of the institution, e.g., management, work organisation, finances, material resources, study programmes, teaching, support provision for students, research and etc. On the grounds of the collected information appro-

tams, tyrimų ir kt. kokybę. Surinktos informacijos pagrindų gali būti primamas ir atitinkamas sprendimas dėl institucijos ar studijų programos įvertinimo (*evaluation*), pvz., akredituoti ar ne studijų programą, instituciją ir pan. Šis kokybės tyrimo tipas plačiai taikomas Šiaurės šalyse, Nyderlanduose, anglų kalbą vartojančiose valstybėse. 2003 metais atlikto tyrimo duomenimis aptariamą kokybės tyrimo tipą taikė maždaug 45 proc. visų aukštojo mokslo kokybės vertinimo agentūrų.

Kokybės auditas yra institucijos pasirinktų studijų ar tyrimų kokybės valdymo mechanizmų stiprybių ir silpnųjų pusių įvertinimas. Juo siekiama nuolat tobulinti institucijos studijų, tyrimų ir kitą veiklą bei paslaugas. Kokybės audito metu vertinamos institucijos taikomos procedūros, padedančios užtikrinti kokybę, nusistatytų standartų laikymąsi, priimamų sprendimų įgyvendinimo efektyvumą, numatytų tikslų įgyvendinimą. Svarbiausias audito tikslas – nustatyti, koku laipsniu institucijos vykdo savo įsipareigojimus dėl standartų ir suteikiamų kvalifikacinių laipsnių, kokios sudaromos studijų sąlygos, kad studentai pasiektų jiems nustatytus žinių ir kvalifikacijų standartus. Aukštojo mokslo kokybės auditas taikomas Austrijoje, Suomijoje, Italijoje, Švedijoje ir Jungtinėje Karalystėje.

Akreditacija yra oficialus pripažinimas, kad institucija atitinka numatytus standartus. Ji skelbiama įvertinimo pagrindų (*evaluation*). Tai palyginti plačiai paplitęs institucijų kokybės tyrimo tipas. Vokietija, Norvegija ir Nyderlandai yra nutarę, kad akreditacija turėtų būti pagrindinis kokybės tyrimo tipas šiose valstybėse. Danijos vertinimo institutas savo atlikto tyrimo metu (*Quality Procedures in European Higher Education*, 2003) yra nustatęs 4 akreditacijai būdingus požymius:

- Akreditacijos proceso metu pripažįstama (arba ne), kad aukštojo mokslo institucija atitinka tam tikrą standartą, kuriame gali būti nustatyti tik minimalūs reikalavimai institucijai arba reikalavimai lygiuotis į geriausius žinomus pavyzdžius.
- Akreditacija visuomet turi savyje palyginimo pagal etaloną elementų.
- Akreditacijos išvados visuomet remiasi kokybės kriterijais ir niekad nesiejamos su politika.
- Akreditacijos išvadoms būdingas binariškumas – atsakyti reikia *taip* arba *ne*.²

Palyginimas pagal etaloną yra studijų dalykų, programų, institucijų palyginimas tarpusavyje, kad būtų apsieista gerąja patirtimi. Palyginimas nėra populiarus kokybės tyrimo tipas. Jis gali būti pasirinktas ir kaip atskiras tipas, ir būti sudedamąja vertinimo dalimi. Daugelis šalių taiko palyginamumo elementus vertinimo procese, bet daro tai skirtingai. Tik kai kurios valstybės (pvz. Olandija, Rumunija) palyginamumą renkasi kaip pagrindinį kokybės vertinimo kriterijų. Bet paprastai jis taikomas ne aukštojo mokslo, o profesinio mokymo lygmenyje.

Kaip buvo nustatyta Danijos vertinimo institucijos atliktoje apklausoje (*Quality Procedures in European*

priate solutions can be made with regard to the assessment of institution or study programme, e.g., to accredit the study programme or institution or not, and etc. This type of quality research is applied in the Northern countries, the Netherlands, English speaking countries. According to the 2003 research data, the quality research type under discussion was applied by approximately 45 per cent of all higher education quality assessment agencies.

Quality audit is a review of the strengths and weaknesses of study or research quality management instruments chosen by the institution. It seeks to constantly improve the institutional study, research and other activity and services. The quality audit assesses the procedures applied by the institution to ensure quality, following the set standards, efficiency of the implementation of the decisions made and realisation of the set goals. The main objective of the audit is to determine to what extent institutions carry out their commitments with regard to standards and provided qualification degrees, what study conditions are created for students to acquire the set knowledge and qualification standards. Higher education quality audit is applied in Austria, Finland, Italy, Sweden and the United Kingdom.

Accreditation is an official recognition that the institution meets the set standards. It is performed on the basis of the assessment. It is a comparatively wide spread institution quality research type. Germany, Norway and the Netherlands have agreed to consider accreditation to be the main quality research type in these countries. During the research performed by Danish assessment institute (*Quality Procedures in European Higher Education*, 2003) 4 features for accreditation were identified:

- Accreditation process recognises (or not) that higher education institution meets a certain standard which defines only minimal requirements for the institution or requirements to reach the best possible examples.
- Accreditation always entails benchmarking elements.
- Accreditation conclusions are always based on quality criteria and are never related to politics.
- Accreditation conclusions are peculiar of binary opposition – answer *yes* or *no*.²

Benchmarking is a comparison of study subjects, programmes and institution with each other in order to share the best experience. Benchmarking is not a popular quality research type. It can be chosen as a separate type and be a constituent of assessment. A number of countries apply benchmarking elements in their assessment process but do this differently. Only some states (e.g. Holland, Romania) choose benchmarking as the major quality assurance criterion. But it is usually applied on the level of vocational education and training, not on the level of higher education.

As it was determined in the survey carried out by the Danish Review Institute (*Quality Procedures in European Higher Education*, 2003), benchmarking is not always applied in the process of higher education institution quality assessment. The most wide spread types are *assessment*, *quality audit* and *accreditation*. It is assumed that the latter three quality research types should be applied in the development of higher education quality assurance system in Lithuania.

² Šis Danijos vertinimo institucijos suformuluotas teiginys yra diskutuotinas. Pavyzdžiui, studijų programų akreditavimo atveju yra taikomas akreditavimas be sąlygų (besąlyginis), akreditavimas lygtinai (sąlyginis akreditavimas) ir akreditavimas ribojamai (terminuotas, ribotas akreditavimas).

² This statement formulated by the Danish assessment institution is discussable. For instance, in case of study programme accreditation unconditional accreditation, conditional accreditation and restricted accreditation (terminal, limited accreditation) are applied.

Higher Education, 2003), palyginimas pagal etaloną nėra nuolat taikomas aukštojo mokslo institucijų kokybės vertinimo procese. Labiausiai paplitę yra *vertinimas, kokybės auditas ir akreditacija*. Manytume, kad plėtojant aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo sistemą Lietuvoje būtų tikslinga taikyti pastaruosius tris kokybės tyrimo tipus.

4 STUDIJŲ KOKYBĖS VERTINIMO DIMENSIJOS

Universitetų ir kolegijų kaip institucijų vertinimas atliekamas pagal tam tikras studijų kokybės dimensijas. Mokslo institutai vertinami pagal panašias dimensijas išskyrus su studijomis susijusias dimensijas. Daugelis jų yra analizuojamos įvairiose šalyse, o Lietuvoje jos taip pat galėtų būti reikšmingos. 2 lentelėje pavaizduo-

4 STUDY QUALITY ASSESSMENT DIMENSIONS

Universities and colleges as institutions are assessed according to certain higher education (study) quality dimensions. Research institutes are assessed according to similar dimensions, except for the dimensions related to studies. A number of them are analysed in various countries, thus in Lithuania they could also be significant. Table 2 illustrates higher education (study) quality assessment dimensions relevant to institutional assessment in some European countries. Crosses in table lines indicate dimensions which are considered important in a number of countries: mission of a university, college and research institution, institutional management, strategy and decision making, personnel qualification, students, study improvement and management/organization, teaching quality, research strategy and organization, community services, quality assurance system, mission realisation and goal achievement, stakeholder

2 lentelė. Europos šalių institucijų studijų kokybės vertinimo dimensijos (pagal Savickienė I., Pukelis K., 2004)
Table 2. Dimensions of higher education (study) quality assessment in European countries (According to Savickienė I., Pukelis K., 2004)

SRITYS / AREAS	ŠALYS / COUNTRIES										
	ANGLIJA ENGLAND	CEKIJA CZECH	DANIJA DENMARK	ESTIJA ESTONIA	KIPRAS CYPRUS	LATVIJA LATVIA	NORVEGIJA NORWAY	PRANCŪZIJA FRANCE	SUOMIJA FINLAND	ŠVEDIJA SWEDEN	VENGRIJA HUNGARY
Misija / Mission		X	X	X	X	X		X	X	X	X
Institucijos valdymas Institutional management		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Strategija ir sprendimų priėmimas Strategy and decision making			X	X	X		X	X	X	X	
Personalo kvalifikacija Personnel qualification	X	X	X	X	X	X	X		X	X	X
Studentai / Students	X		X	X	X	X	X		X	X	
Finansavimas / Financing					X	X			X		
Studijų tobulinimas ir valdymas bei organizavimas Study improvement and management and organization	X	X	X	X		X	X	X	X	X	X
Dėstymo kokybė / Teaching quality	X	X	X	X	X	X	X	X		X	X
Tyrimų strategija ir organizavimas Research strategy and organization		X		X	X	X	X	X	X	X	
Tyrimų kokybė / Research quality		X		X	X		X				X
Paslaugos bendruomenei Community services			X	X		X	X	X	X	X	
Kokybės užtikrinimo sistema Quality assurance system	X		X	X	X	X	X	X	X	X	X
Misijos įgyvendinimas ir tikslų pasiekimas Mission implementation and goal achievement			X	X	X	X	X	X	X	X	
Suinteresuotų grupių pasitenkinimas Stakeholder satisfaction	X		X		X	X	X		X		
Absolventai / Graduates			X								
Institucijos kaita / Institutional change							X				

tos studijų kokybės vertinimo dimensijos, aktualios instituciniam vertinimui kai kuriose Europos šalyse. Kryžiuokai lentelės eilutėse nurodo dimensijas, kurios laikomos svarbios daugelyje šalių: universiteto, kolegijos ir mokslo instituto misija, institucijos valdymas, strategija ir sprendimų priėmimas, personalo kvalifikacija, studentai, studijų tobulinimas ir valdymas/organizavimas, dėstymo kokybė, tyrimų strategija ir organizavimas, paslaugos bendruomenei, kokybės užtikrinimo sistema, misijos įgyvendinimas ir tikslų pasiekimas, suinteresuotų grupių pasitenkinimas studijų ir tyrimų kokybe. Kuriant Lietuvos universitetų išorinio institucinio vertinimo sistemą, reikėtų išanalizuoti šių dimensijų svarbą mūsų šalies aukštosios mokykloms ir mokslo institutams.

5 MOKSLO INSTITUTŲ VERTINIMAS

ENQA atkreipia dėmesį, kad atliekant *universitetų kaip institucijų vertinimą ne visuomet lygiavertiškai su studijomis yra įtraukiami mokslinių tyrimų vertinimai*. Todėl ji siūlo vertinant institucijas atsižvelgti į visas universitetų funkcijas, ne tik dabar įprastą valdymą ir studijas. Suomijoje vertintojų grupė jau bandė tuo pačiu metu vertinti studijų programas ir mokslinius tyrimus. Austrijoje, Vokietijoje ir kitose valstybėse (žr. 2 lentelę) moksliniai tyrimai įtraukiami į vertinimo procedūras kaip vienas iš 7 pagrindinių elementų (1) strategija ir valdymas; 2) kokybės užtikrinimas; 3) studijų programos; 4) studentai; 5) moksliniai tyrimai ir eksperimentinė plėtra; 6) išteklių ir infrastruktūra; 7) tarptautiniai ryšiai ir bendradarbiavimas). Tačiau mokslo institucijų, kurių pagrindinė veikla yra moksliniai tyrimai, vertinimas tebėra mažai išplėtotas. Plačiau ši veikla išvystyta tik Vokietijoje.

Vokietijoje mokslo institucijų vertinimą atlieka per 25 organizacijos (AQAS, ZevA, ACQUIN, CEVAL, EvaNet ir kt.). Į jas, atsižvelgdami į jų profilį, savo iniciatyva kreipiasi universitetai, mokslo institutai, aukštosios profesinės mokyklos (*Fachhochschulen*). Mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos veikla dažnai vertinama kaip viena iš sudėtinių institucijų ar studijų programų dalių. Mokslo institutams ji esti pagrindine veikla. Vertinimo kriterijai Vokietijoje nėra apibrėžti valstybės mastu, tačiau, kaip rodo atskirų Vokietijos žemių švietimo ir mokslo ministerijų ir Vokietijos mokslo tarybos ataskaitos bei atskirų universitetų, aukštųjų profesinių mokyklų tinklapiai, jie beveik visais atvejais yra labai panašūs. Pavyzdžiui, Vokietijos mokslo taryba nurodo 13 tokių *mokslo institutų vertinimo kriterijų* (<http://www.degeval.de/koeln1998/stucke.htm>):

1. Instituto ryšiai mokslinių tyrimų srityje savo šalies ir tarptautiniu mastu.
2. Tyrimų planų ir tyrimų programų sąsaja.
3. Publikacijos (referuotos savo šalyje ir užsienyje, jų citavimo indeksai ir t.t.).
4. Už trečiųjų asmenų užsakymus ir tyrimų projektus gautų lėšų suma (atskirai vertinama užsakymų, laimėtų konkursuose, apimtis), patentų skaičius.
5. Periodiškas (reguliarus) instituto tarybos vertinimas.
6. Personalas kvalifikacija ir lanksti personalo politika (didelis mokslo laipsnius turinčių darbuotojų skaičius, ly-

group satisfaction with study and research quality. Developing the system of Lithuanian university external assessment it is necessary to analyse the importance of these dimensions for our national higher education institutions and research institutes.

5 ASSESSMENT OF RESEARCH INSTITUTES

ENQA highlights the idea that performing *university as institutional assessment study and scientific research efficiency is not always analysed as equal*. Therefore it suggests assessing institutions with regard to all university functions, not only to management and studies that are popular areas now. In Finland, group of experts attempted at assessing study programmes and scientific research at the same time. In Austria, Germany and other countries (see Table 2) scientific research is included in assessment procedures as one out of 7 key elements {1) strategy and management; 2) quality assurance; 3) study programmes; 4) students; 5) scientific research and experimental development; 6) resources and infrastructure; 7) international relations and cooperation}. However, the assessment of research institutions which carry scientific research as their main activity has not been much expanded. This activity is broader developed in Germany.

In Germany, the assessment of research institutes is performed by more than 25 organizations (AQAS, ZevA, ACQUIN, CEVAL, EvaNet, and etc.). With respect to their profile they are addressed by universities, research institutes, higher vocational schools (*Fachhochschulen*) on their own initiative. The scientific research and experimental development activity is often assessed as one of the constituent parts of institution or study programme. For research institutes it is their main activity. Assessment criteria in Germany are not defined on the state level; however, as it is seen in the reports of ministries of education and science in separate regions in Germany and German scientific board as well as reports from universities, higher vocational school websites, they are very similar in all respects. For instance, German scientific board indicates 13 such *criteria for research institute assessment* (<http://www.degeval.de/koeln1998/stucke.htm>):

1. Institute relationships in the area of scientific research in the country and abroad.
2. Link between research plans and research programmes.
3. Publications (refereed in the local country and abroad, their citation indexes, and etc.).
4. Sum obtained for the research projects ordered by the third parties (separately assessing the extent of orders won in competitions), number of patents.
5. Periodical (regular) assessment by institute board.
6. Personnel qualification and very flexible personnel policy (a high number of employees with scientific degrees, gender equality, number of dissertations and habilitated dissertations, up to 50 per cent of researchers have to work on the basis of terminable work agreements).
7. Cooperation with universities and scientific research centres.
8. Work of researchers-executives at the university.
9. Participation of institute scientists in preparing researchers (doctoral students, habilitated doctors), organizing their research activity after the defence of dissertation.

čių lygybė, disertacijų ir habilitacijų skaičius, iki 50 proc. mokslo darbuotojų turi dirbti pagal terminuotas darbo sutartis).

7. Bendradarbiavimas su universitetais ir mokslinių tyrimų centrais.

8. Vadovaujančių mokslininkų darbas universitetuose.

9. Instituto mokslininkų dalyvavimas rengiant mokslininkus (doktorantus, habilituotus daktarus), organizuojant jų tyrimų veiklą po disertacijos gynimo.

10. Instituto mokslininkų, išėjusių dirbti profesoriais į universitetus, skaičius.

11. Instituto mokslininkų, pakviestų skaityti pranešimus tarptautinėse konferencijose, skaičius.

12. Instituto mokslininkų, išvykusių į stažuotes užsienio mokslo institucijose, skaičius.

13. Užsienio mokslininkų, atvykusių stažuotis į institutą, skaičius.

Mokslo institutų vertinimo etapai yra tokie patys kaip ir aukštųjų mokyklų savianalizė, išorinių ekspertų vizitas ir vertinimo ataskaita.

Lietuvos patirtis. Lietuvos mokslo ir studijų institucijų mokslinės veiklos vertinimo patirtis kol kas yra gana kukli. Šalies mokslo ir studijų institucijas iš sąstingio šiek tiek išjudino Norvegijos mokslo tarybos 1994–1995 m. atliktas vertinimas, vėliau jis kaip potenciali galimybė ar siekiamybė buvo įvardytas šalies mokslo ir studijų institucijų vertinimo taisyklėse, tačiau toks vertinimas buvo atliktas tik vieną kartą – 1999 metais. Iš dalies šio vertinimo nebuvimą kompensuoja doktorantūros teisės suteikimo mokslo ir studijų institucijoms ir kasmetinė valstybės biudžeto lėšų poreikio mokslui ir studijoms nustatymo procedūra. Pastaruoju metu vertinama institucijų mokslinė produkcija (publikacijos ir už mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą gautos lėšos), tačiau ji nėra visavertė, nes su savianalizė nėra susieta, neteikia rekomendacijų, kaip gerinti esamą padėtį.

6 VERTINIMO EIGA

Remiantis Europos aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo tinklo (ENQA) parengta apžvalga (*Accreditation Models in Higher Education*, 2004) ir kita gausia literatūra aukštojo mokslo institucijų kokybės vertinimo ir užtikrinimo klausimais (Daniel H.-D, 2001/2a) galime tvirtinti, kad institucijų vertinimo eiga daugelyje šalių yra gana panaši ar net vienoda: savianalizė, konsultantų ar ekspertų vizitai ir ataskaitos (1 pav.). Atrodo, kad ši formulė greitai nepasikeis. Todėl 1 pav. pateikta schema yra gana universali: vertinimo objektu gali būti institucija, programa, studentas, jo studijų pasiekimų rezultatai. Tačiau šiame bendrame modelyje yra kai kurių akcentų, procedūrų skirtumų.

Išorinį institucijų vertinimą paprastai sudaro 4 etapai:

1. Vertinimui skirtų dokumentų parengimas. Atskira šalies išorinio vertinimo agentūra parengia reikavimus vertinamai institucijai ir išoriniams vertintojams. Vertinamai institucijai nurodoma, kaip ji turėtų parengti tokiam vertinimui skirtą institucijos savianalizės do-

10. Number of institute scientists who left to work as professors at universities.

11. Number of institute scientists invited to give presentations in international conferences.

12. Number of institute scientists who participated in traineeships in foreign research institutions.

13. Number of foreign researchers who came for traineeship to the institute.

Research institute assessment stages are the same as stages for higher education institution self-analysis, external expert visit and evaluation report.

Lithuanian experience. Lithuanian experience in research and study institution scientific activity assessment has been modest up to now. The national institutions of science and studies were slightly moved up from stagnation by the assessment, performed by the Norwegian scientific council in 1994–1995, later it was included in the national research and study instruction assessment rules as a potential possibility or pursued goal; however, such assessment was performed only once, in 1999. The absence of this assessment is partly compensated by the procedures of granting the right to research and study institutions to provide doctoral studies and annual procedures that determine the need for state budget resources for science and studies. Recently institutional scientific production has been valued (publications and financial sources obtained for scientific research and for experimental development); however, it is not all-embracing, as is unrelated to self-analysis and does not provide recommendations about how to improve the current situation.

6 ASSESSMENT PROCESS

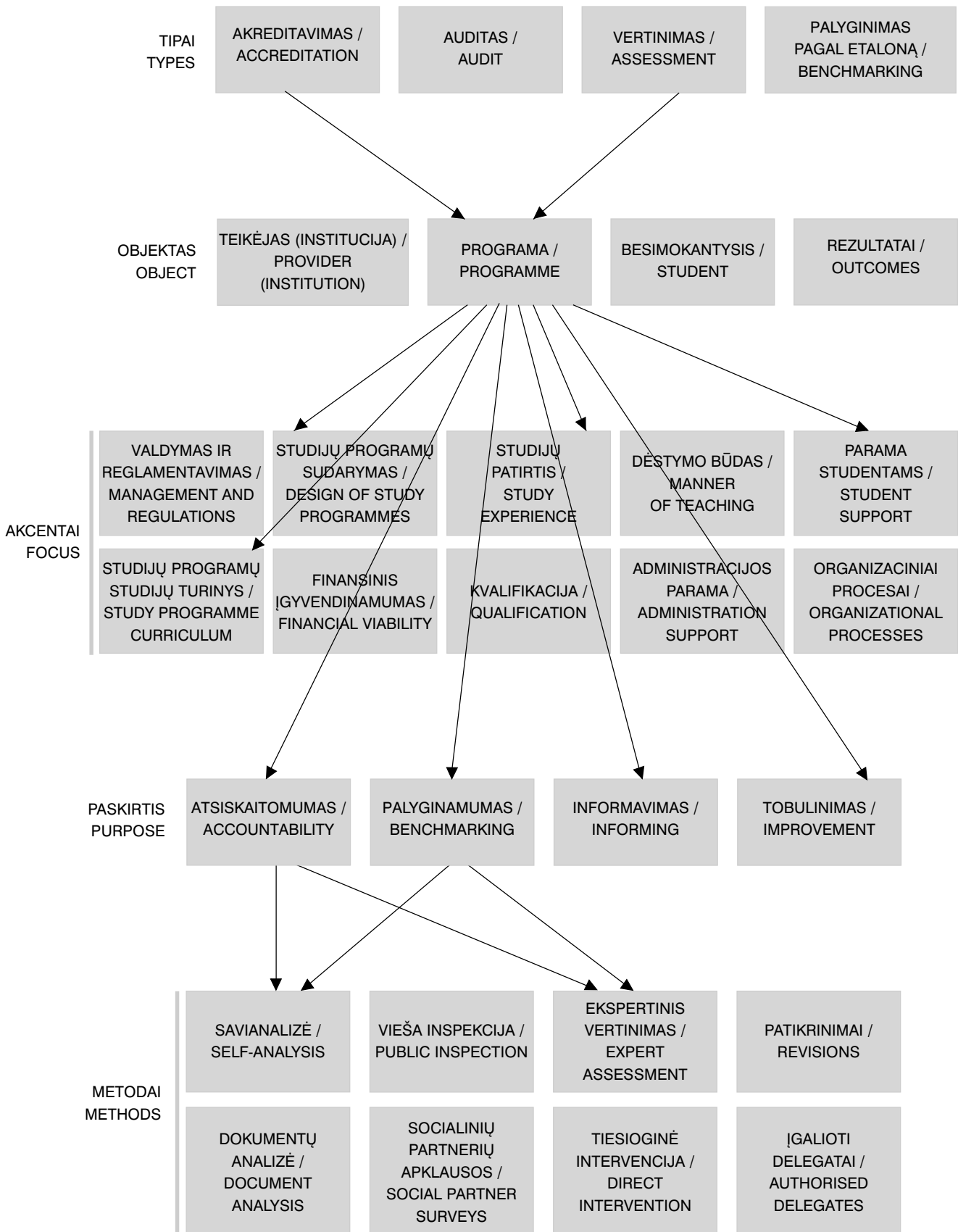
On the grounds of the survey prepared by the European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA) (*Accreditation Models in Higher Education*, 2004) and other prolific literature on the issues of higher education institution quality assessment and assurance (Daniel H.-D, 2001/2a) it is possible to state that a number of countries follow similar or even the same institutional assessment process: self-analysis, counsellor or expert visits and reports (Fig. 1). It seems that this formula is not going to be changed soon. Therefore, the scheme presented in Figure 1 is rather universal: any institution, programme, student and his/her study achievements can be an object of assessment. However, this common model contains some differences in foci and procedures.

External institutional assessment generally consists of 4 stages:

1. Preparation of the necessary documents. Separate national external assessment agency prepares the requirements for the assessed institution and external experts. The assessed institution is advised on how to prepare the institutional self-analysis document for the assessment. External experts are provided with prepared methodological recommendations, guiding the assessment they are invited to perform.

2. Investigation of the self-analysis document prepared by the university, college and research institute. University, college or research institute presents a self-analysis document which is thoroughly researched by external experts.

3. A visit to the institution (there can be two visits - a preparatory and assessment). External experts arrive at the institution, meet with community, analyse supplementary documents, get

1 pav. Išorinio vertinimo struktūriniai elementai ir eiga
 Fig. 1. Structural elements and the process of external assessment

kumentą. Išoriniams vertintojams parengiamos metodinės rekomendacijos, reglamentuojančios jų atliekamą vertinimą.

2. Universiteto, kolegijos ar mokslo instituto parengto savianalizės dokumento tyrimas. Universitetas, kolegija ar mokslo institutas pateikia savianalizės dokumentą, kurį išoriniai vertintojai detaliai tiria.

3. Vizitas į vertinamą instituciją (vizitai gali būti du – parengiamasis ir vertinamasis). Išoriniai vertintojai atvyksta į vertinamą instituciją, susitinka su jos bendruomene, išanalizuoja papildomus dokumentus, susipažįsta su studijoms ir tyrimams sudarytomis sąlygomis ir tuo remdamiesi dar išsamiau išanalizuoja aukštosios mokyklos ar mokslo institucijos veiklą.

4. Vertinimo ataskaitos parengimas. Išoriniai vertintojai, remdamiesi savianalizės dokumentu ir vizito(u) metu surinkta medžiaga apie universiteto, kolegijos ar mokslo instituto veiklą, parengia vertinimo ataskaitą ir pateikia savo išvadas bei rekomendacijas.

6.1. PAGRINDINIAI VERTINIMO ETAPAI SAVIANALIZĖ

Savianalizė – pagrindinis institucijos vertinimo etapas. Skiriasi tik institucijoms suteikiamų veiksmų laisvės mastai. Norvegijoje institucijos gali laisvai pasirinkti savianalizės atlikimo metodiką ir organizacinę struktūrą. Suomijoje savianalizė taip pat naudinga pirmiausia vertinamai institucijai, bet turi atspindėti ir vartotojo (studento, socialinių partnerių, visuomenės ir t. t.) interesus. Panašių galimybių yra ir Švedijos savianalizės modelyje, tik čia akcentuojamos temos, kurioms teikiamas didesnis dėmesys. Airių ir britų savianalizės modeliai hierarchinės struktūros. Airijoje koncentruojamasi į organizacinius dalykus (misija ir tikslas, valdymas ir strategija, akademinė politika, institucijos išteklių naudojimas ir institucijos veiklos planavimas), jie turi atspindėti savianalizės ataskaitose. Didžioji Britanija aiškiai susieja programų ir institucijų vertinimą.

VERTINIMO VIZITAI IR VIEŠOS ATASKAITOS

Vertinimo vizitas yra vienas iš aukštojo mokslo institucijų ir programų vertinimo etapų. Sunku apibrėžti, kokią kvalifikaciją ir patirtį turi turėti institucijų vertinimą atliekantys ekspertai. Dažniausiai atsižvelgiama į lyčių lygybę ir įvairiapusę akademinio vadovavimo patirtį. Kai kurios šalys, ypač Airija, Suomija ir Švedija, vertinimui pasitelkia verslo ir pramonės sričių atstovus. Kartais į vertinimą įtraukiami studentai arba neseniai mokyklas baigę absolventai.

Suomijoje atliekamas institucijų vertinimas turi aiškius tarptautinius kriterijus. Vertinimo grupėse dalyvauja įvairūs tos šalies ir užsienio (dažniausiai angliškai kalbančių šalių) ekspertai, todėl savianalizės ataskaitos ir kita svarbi medžiaga verčiama į anglų kalbą. Konsultantų vizitų metu dažniausiai bendraujama anglų kalba. Pasirenkamas mažiausiai vienas užsienio šalies universitetas (ar kita atitinkama institucija), su kuriuo lyginami išorinio vertinimo rezultatai. Galima pridurti, kad Švedija kviečiasi kitų Šiaurės Europos šalių ekspertus. EUA peržiūros yra tarptautinės. Ataskaitos yra viešos visose ES-15 šalyse, išskyrus Airiją. Institucijos turi teisę pačios nuspręsti, ar skelbti ataskaitas viešai. EUA rekomenduoja viešą ataskaitų skelbimą.

acquainted with the conditions created for studies and research and, on this basis, analyse the activity of higher education institution or research institution even more thoroughly.

4. Preparation of the assessment report. External experts, on the grounds of the self-analysis document and the material collected during the visit(s) about the activity of the university, college or research institute, prepare an assessment report and present their conclusions and recommendations.

6.1. MAIN PHASES OF ASSESSMENT SELF-ANALYSIS

Self-analysis is the main institutional assessment stage. The difference lies only in the degree of freedom provided to the institutions. In Norway, the institutions have freedom to choose the methodology of self-analysis procedure and organisational structure. In Finland, self-analysis is also valuable, first of all, for the assessed institution, but it also has to reflect consumer (student, social partner, society, and etc.) interests. Similar opportunities are provided in the Swedish self-analysis model, but here are topics which are more emphasised. The Irish and British self-analysis models are of hierarchical structure. In Ireland, organizational aspects are more in the focus (mission and vision, management and strategy, academic policy, use of institutional resources and institutional activity planning); they should be reflected in self-analysis reports. Great Britain clearly relates programme and institutional assessment.

ASSESSMENT VISITS AND PUBLIC REPORTS

Assessment team visit is one of the higher education institution and programme assessment stages. It is difficult to define the experience and qualification of the experts who perform institutional assessment. Most often, due regard is paid to gender equality and versatile experience of academic leadership. Some countries, such as Ireland, Finland and Sweden involve business and industry area representatives into the review. Sometimes students and recent higher school graduates are involved in the assessment.

In Finland, institutional assessment should have clear international criteria. Various national and foreign (mainly from English speaking countries) experts participate in assessment groups; therefore self-analysis assessment and other important material is translated into the English language. During the consultation visits the language of communication is English. The smallest one university is chosen in the country (or any other relevant institution) and the outcomes of external assessment are compared with it. It is possible to add that Sweden invites experts from other Northern European countries. EUA assessments are international. Review reports are public in all EU-15 countries, except Ireland. Institutions have the right to decide if to make the report open to the public, but the EUA recommends open publishing of the review reports.

7 EXPERTS WHO PERFORM THE ASSESSMENT

Today's higher education institution external assessment methodology foresees a number of very different functions:

- To evaluate the self-analysis report presented by the higher education institution and foresee the aspects of institutional activity requiring a more comprehensive assessment;

7 VERTINIMĄ ATLIEKANTYS EKSPERTAI

Šiuolaikinė aukštojo mokslo institucijos išorinio vertinimo metodika numato ekspertui daugybę labai skirtingų funkcijų:

- Įvertinti aukštojo mokslo institucijos pateiktą savianalizę ir numatyti išsamesnio vertinimo reikalaujančius institucijos veiklos aspektus;
- Analizuoti įvairaus pobūdžio dokumentus, atspindinčius numatomos vertinti institucijos veiklos kokybę (statistiniai duomenys, baigiamieji studentų darbai, moksliniai tyrimai ir t.t.);
- Vesti pokalbius ir diskusijas su institucijos vadovais, dėstytojais ir studentais, o kartais ir išoriniais vertinamos institucijos socialiniais partneriais (absolventais, darbdaviais, kitomis švietimo institucijomis ir pan.);
- Stebėti studijų procesą ir jį vertinti;
- Dirbti grupėje vertinimo vizito metu, gebėti išgirsti įvairias nuomones;
- Laikytis visų vertinimo vizitui privalomų etikos normų;
- Priimti sprendimus ir parašyti vertinimo ataskaitas.

Išorinio institucijos vertinimo efektyvumas didele dalimi priklauso nuo vertintojų kompetentingumo. Deja, kaip rodo įvairių valstybių patirtis, vieningos ekspertų parinkimo procedūros šiuo metu nėra. Vertinant aukštojo mokslo institucijas, paprastai pabrėžiamas ekspertų akademinis laipsnis. Pavyzdžiui, Estijoje aukštojo mokslo institucijų vertintojai privalo turėti mokslinį laipsnį ir bent 5 metų patirtį atitinkamoje srityje. Dažnai pabrėžiamas kitų valstybių ekspertų įtraukimas į vertintojų grupę. Jungtinėje karalystėje (*Handbook for academic review 2000-2006*) institucijų vertintojai parenkami iš duomenų banko, kurį sudaro vertinamų institucijų pasiūlyti ir nepriklausomai parinkti ekspertai. Vertintojai paskiriami trims metams. Per trejų metų laikotarpį vertintojas gali būti pakviestas į vertinimo grupę iki 9 kartų, bet ne dažniau kaip 3 kartus per metus. Aukštojo mokslo kokybės užtikrinimo agentūra apmoko ekspertus, tokio mokymo metu yra numatytas vertinimo proceso stebėjimas. Agentūra moka už atvykimą į mokymą bei padengia gyvenimo išlaidas. Reikalaujama, kad ekspertai turėtų tokias kompetencijas:

- Gerai žinotų aukštojo mokslo sistemą;
- Turėtų didelę akademinės vadybos ir kokybės užtikrinimo patirtį;
- Gebėtų dirbti su dideliu labai skirtingos informacijos kiekiu;
- Gebėtų analizuoti sudėtingas situacijas ir priimti teisingus sprendimus;
- Gebėtų vesti sudėtingas diskusijas apie konkrečią veiklą ir strategines nuostatas;
- Turėtų autoritetą aukštojo mokslo institucijų vadybininkų ir vadovų tarpe.

Ekspertams numatoma tokia veikla:

- Institucijos atsiųstos savianalizės ataskaitos bei kitų papildomų dokumentų skaitymas ir tyrimas.
- Dalyvavimas vertintojų grupės pasitarimuose.
- Apsilankymas vertinamose institucijose kur iš anksčiau pasidalijus surinktais duomenimis, jie patikrinami ir gauti papildomi duomenys.

- To analyse various documents reflecting the institution activity quality that is intended to be reviewed (statistical data, student final work, scientific research, and etc.);
- To carry out conversations and discussions with institution leaders, teachers and students and sometimes with external social partners of the institution (graduates, employers, other educational institutions and etc.);
- To observe the study process and to assess it;
- To work as a group during the visit, to be able to hear various opinions;
- To follow all ethical norms of the assessment visit;
- To make decisions and write assessment reports.

The efficiency of external institutional assessment in great part depends on the competence of the experts. Unfortunately, as the experience of various countries shows, there is no unanimous expert selection procedure at the moment. Generally expert academic degree is emphasised in assessing higher education institutions. For instance, in Estonia, experts assessing higher education institutions should have academic degree and at least 5 year experience in the respective area. The involvement of experts from other countries into expert group is often stressed. In the United Kingdom, (*Handbook for academic review 2000-2006*) institutional experts are chosen from the data bank which is created from the experts offered by the institutions and selected independently. Experts are chosen for three years. During the three year period an expert can be involved in the expert group up to 9 times, but not often than 3 times a year. Higher education quality assurance agency trains experts; observation of the assessment process is scheduled during the training as one of the training forms. Agency pays arrival and subsistence expenses. The experts are required to possess the following competencies:

- Good knowledge of the higher education system;
- Good experience in academic management and quality assurance;
- Ability to work with immense load of very different information;
- Ability to analyse complicated situations and ability to make right decisions;
- Ability to conduct complicated discussions about a concrete activity and strategic dispositions;
- To be highly valued among higher education institution managers and leaders.

The following activity is scheduled for experts:

- Reading and exploration of the self-analysis report and other additional documents sent by the institution.
- Participation in expert group meetings.
- Visit to the institutions, having shared the collected data, to check it and obtain additional data.
- Making decisions with regard to the institutional study standards and study quality level.
- Participation in preparation of the review report.

In Holland (*Van Colmjon L. A., 1999*), the assessment board assigns an assessment group chairman, a person who has considerable experience in the area of higher education. The chairman assumes complete responsibility for the preparation for the assessment and its organisation. Other four expert group members are chosen in the consultation with the chairman – one representative of academic personnel, two representatives of the respective professional area and a researcher. Comprising the expert group, every effort is made to involve representatives of education, science, business and society aiming

- Sprendimų apie institucijos studijų standartų ir studijų kokybės lygį priėmimas.

- Dalyvavimas vizito ataskaitos rengime.

Olandijoje (Van Colmjon L. A., 1999) vertinimo taryba paskiria vertintojų grupės pirmininką, kuris turi didelę patirtį aukštojo mokslo srityje. Pirmininkui tenka visiška atsakomybė už pasirengimą vertinimui ir jo organizavimą. Kiti keturi ekspertų grupės nariai parenkami konsultuojantis su pirmininku – vienas švietimo darbuotojas, du atitinkamos profesinės srities atstovai ir mokslininkas. Vertintojų grupę stengiamasi sudaryti taip, kad ji kuo geriau atitiktų švietimo, mokslo, verslo ir visuomenės interesus, tuo siekiama užtikrinti vertinimo patikimumą. Vertinimo grupei padeda sekretorius, atsakingas už vertinimo logistiką ir ataskaitos parengimo koordinavimą. Ekspertų grupė turi savarankiškai priimti sprendimą. Todėl labai svarbu, kad jos nariai būtų visiškai nepriklausomi, nesusieti su vertinama institucija nei asmeniškai, nei dalykiškai.

Vengrijoje (The External Evaluation of the Hungarian Accreditation Committee, 2000)-Vengrijos akreditacijos komiteto (*Hungarian Accreditation Committee*) plenumas, pasiūlius komiteto prezidentui, paskiria Ekspertų komiteto (*Visiting Committee*) pirmininką. Priklausomai nuo vizituojamos institucijos ypatumų pirmininkas pasirenka nuo 3 iki 7 ekspertų. Ekspertas privalo:

- Gerai išmanyti bendrąsias ir konkrečias Akreditacijos komiteto nustatytas procedūras, taikomus vertinimo metodus bei visą vertinimą reguliuojančią teisinę dokumentaciją.

- Būti nepriklausomam siekiant išvengti interesų konflikto.

- Laikytis konfidencialumo.

- Dalyvauti komiteto sekretoriato organizuojamuose instruktažuose kad būtų tinkamai pasirengta vizitui.

- Turėti akademinį daktaro laipsnį.

Europos universitetų asociacijos (EUA) darbo grupė, kuri vertino Vengrijos akreditacijos komiteto darbą, pažymėjo, kad paskutinis kvalifikacinis reikalavimas ekspertams yra koreguotinas, nes kartais gali prireikti ekspertų, turinčių kitokias kvalifikacijas, pvz., vadybos, finansų ir pan. srityse.

7.1. IŠORINIO VERTINIMO EKSPERTŲ GRUPIŲ SUDĖTIS

Danijos vertinimo institutas 2002 m. atliko 23 Europos valstybių aukštojo mokslo kokybės vertinimo institucijų apklausą įvairiais studijų kokybės vertinimo klausimais. Buvo tirta ir ekspertų grupės, atliekančios išorinį studijų kokybės vertinimą, problemos. Nustatyta, kad skirtingos valstybės labai nevienodai sudarinėja vertintojų grupes. Kai kurios valstybės labiau akcentuoja akademinę ir mokslinę ekspertų kvalifikaciją (pvz., jau minėtos Estija ir Vengrija), o kitos į ekspertų grupes įtraukia asmenis, turinčius labai įvairias kompetencijas³: studentus, absolventus, darbdavius ir pan. Gautus rezultatus iliustruoja 3 lentelė. Pastebėta, kad ES šalims būdinga didesnė ekspertų įvairovė, negu narėms kandidatėms. Visų pirma tai susiję su studentų ir darbdavių dalyvavimu vertintojų grupėse tikrai – ES šalyse atitin-

at ensuring the reliability of assessment. The expert group is assisted by a secretary, responsible for assessment logistics and coordination of self-review report preparation. The expert group has to make a decision independently. Therefore, it is essential that its members were absolutely independent and unrelated to the institution that is being assessed neither personally, nor on the subject.

In Hungary (The External Review of the Hungarian Accreditation Committee, 2000), *Hungarian Accreditation Committee* plenary session under the proposal of the committee president assigns the chairman of the *visiting committee*. The chairman chooses from 3 to 7 experts depending on the peculiarities of the institution being visited. An expert should:

- Have good knowledge of general and concrete procedures set by the accreditation committee, applied assessment methods and legal documentation guiding the whole assessment.

- Be independent trying to avoid clash of interests.

- Maintain confidentiality.

- Participate in the instructing workshop organised by the secretariat to prepare for the visit well.

- Have academic doctor's degree.

The European University Association (EUA) working group who reviewed the Hungarian accreditation committee work noted that the last requirement for the experts is to be corrected as sometimes experts can have different qualifications, e.g., in the areas of management, financing, etc.

7.1. COMPOSITION OF EXTERNAL ASSESSMENT GROUPS

In 2002, the Danish Review Institute performed a survey of higher education quality assessment institutions in 23 European states on various study quality assessment issues. The issues related to the expert group performing external study quality review were also researched. It was determined that different states compose expert groups very differently. Some states emphasise academic and scientific expert qualification more (e.g., Estonia and Hungary, as mentioned above), others include persons who have various competencies³ in their expert group: students, graduates, employers and etc. The obtained results are illustrated in Table 3. It was noticed that the composition of experts is more diverse in the EU countries than in the states-candidates. First of all, this is related to the participation of students and employers in the expert group: in the EU countries the figures are 25 per cent and 43 per cent respectively, whereas in the countries candidates - 13 and 19 per cent respectively. There is sound evidence that students are often involved in the self-analysis preparation stage, but later they are not included in external review groups. Besides, it is worth noting that foreign experts are frequently invited to participate in external review groups.

7.2. THE ROLE OF QUALITY ASSURANCE AGENCIES IN CHOOSING EXPERTS AND COORDINATING EXPERT GROUP WORK

Expert selection and designation procedures on some part reflect independence of quality assessment agency. If assessed institutions strongly influence the selection of experts, it is possible to doubt the independence of agency

³ Šiuos dokumentus galima rasti Profesinio mokymo metodikos centro tinklapyje <http://www.pmmc.lt/>

³ These documents can be found on the website of Methodological Centre for Vocational Education and Training <http://www.pmmc.lt/>

3 lentelė. **Ekspertų grupės sudėtis, priklausomai nuo pasirinkto vertinimo tipo** (pagal *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)
 Table 3. **Composition of expert group depending on the chosen assessment type** (According to *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)

IŠORINIO VERTINIMO EKSPERTŲ GRUPĖS NARIAI MEMBERS OF EXTERNAL ASSESSMENT EXPERT GROUP	VERTINIMAS (proc.) ASSESSMENT (per cent)	AKREDITACIJA (proc.) ACCREDITATION (per cent)	AUDITAS (proc.) AUDIT (per cent)	VIDURKIS (proc.) AVERAGE (per cent)
Nacionaliniai ekspertai, atstovaujantys vertinamoms studijų sritims National experts, representing the so-called study areas	87	62	75	77
Nacionaliniai ekspertai, atstovaujantys institucijas National experts, representing institutions	13	29	100	17
Užsienio ekspertai Foreign experts	81	52	100	73
Studentai Students	23	14	25	22
Jau dirbantys studentai Employed students	13	0	0	7
Darbdaviai Employers	45	19	50	37
Kokybės vertinimo institucijų personalo nariai Members of quality assessment institution personnel	39	33	75	40
Profesinės asociacijos Professional associations	19	5	0	13
Atsakiusių agentūrų skaičius: Number of the responded agencies:	31	21	4	60

kamai 25 proc. ir 43 proc., o valstybėse kandidatėse atitinkamai jų buvo įtraukiama 13 ir 19 proc. Įsitinkinta, kad savianalizės etape studentai dalyvauja palyginti dažnai, bet vėliau nėra įtraukiami į išorinio vertinimo grupes. Be to, verta paminėti, jog labai dažnai į išorinio vertinimo grupes yra kviečiami užsienio ekspertai.

7.2. KOKYBĖS VERTINIMO AGENTŪRŲ VAIDMUO ATRENKANT EKSPERTUS IR KOORDINUOJANT EKSPERTŲ GRUPIŲ DARBĄ

Ekspertų atrankos ir skyrimo procedūros iš dalies atspindi kokybės vertinimo agentūros nepriklausomumą. Jei gu vertinamos institucijos stipriai sąlygoja vertintojų atranką, galima suabejoti agentūros nepriklausomumu nuo vertinamų institucijų. Paprastai yra skiriami du proceso etapai: *ekspertų banko sudarymas* ir *konkrečios vertintojų grupės paskyrimas*. Laikomasi nuomonės, kad visai priimtina, kai asmenis į ekspertų banką pasiūlo pačios vertinamos institucijos, tačiau vizituojančios grupės sudarymas turėtų būti visiškai atsiejamas nuo konkrečios vertinamos institucijos. 4 lentelėje yra pateikiami duomenys apie ekspertų banko sudarymą ir vertintojų paskyrimą.

Svarbus veiksnys, turintis įtakos kokybės vertinimo agentūros veiklai – darbų ir atsakomybės pasiskirstymas tarp ekspertų ir agentūros darbuotojų. Vertinimo procesas turi visą eilę fazių: jis pradedamas metodikos parengimu, o baigiamas parašius vertinimo ataskaitą. Skirtingose valstybėse labai nevienodai pasiskirstoma darbai (5 lentelė). Matome, kad daugiausiai darbų tenka agentūroms, tačiau ataskaitos rašymas dažniau patikimas ekspertų grupei. Be to, ekspertai yra gana dažnai įtraukiami į vizito planavimo procesą. Taigi agentūros vaidina labai

from the institutions being reviewed. Generally, two process stages are distinguished: *composing expert bank* and *designation of a concrete expert group*. It is assumed that such a procedure when persons are proposed to the expert bank by the institutions themselves is quite acceptable; however, the composing process of a visiting group should be completely dissociable from the concrete institution. Table 4 illustrates the data about composing an expert bank and designating experts.

Distribution of work and responsibilities between experts and agency employees is an important factor that has impact upon the activity of quality assessment agency. The assessment process proceeds through a range of phases: it is started by preparation of the methodology, and ends in having written the assessment report. In different countries work distribution is very different (Table 5). It is evident that agencies assume most work; however, the responsibility of the assessment report writing is most often assigned to the expert group. Besides, experts are often involved in the visit planning process. Thus, agencies play a significant role in the study and scientific research quality assessment process.

The responsibility is shared in preparing assessment outcomes in order and their presentation. Three main assessment outcome items are distinguished:

- Description and analysis.
- Conclusions.
- Recommendations.

Table 6 presents the data about who is most responsible for the mentioned review outcome items in the European Union.

We see that a greater responsibility rests with experts although in some cases it is also plausible to pass the

4 lentelė. **Vertintojų grupių narius siūlančios organizacijos** (pagal *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)
 Table 4. **Organisations who propose assessment group members** (According to *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)

ATSAKINGA INSTITUCIJA RESPONSIBLE INSTITUTION	SIŪLO Į EKSPERTŲ BANKĄ (proc.) PROPOSE TO EXPERT BANK (per cent)	SKIRIA EKSPERTUS KONKREČIAM VIZITUI (proc.) ALLOCATE EXPERTS FOR A CONCRETE VISIT (per cent)
Centrinė ir regioninė valdžia Central and regional authorities	3	11
Vertinamos institucijos Institutions being assessed	30	-
Kokybės užtikrinimo agentūros Quality assurance agencies	90	89
Kitos struktūros Other structures	15	10

5 lentelė. **Darbo pasidalijimas tarp kokybės vertinimo agentūros ir vertinimą atliekančios ekspertų grupės**
 (pagal *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)

Table 5. **Work sharing between quality review agency and expert group who perform the review**
 (According to *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)

VERTINIMO FUNKCIJOS/VEIKLOS REVIEW FUNCTIONS/ACTIVITIES	VEIKLĄ ATLIEKA (proc.) ACTIVITY IS PERFORMED BY (per cent)		
	AGENTŪRA AGENCY	EKSPERTAI EXPERTS	AGENTŪRA IR EKSPERTAI AGENCY AND EXPERTS
Metodikos parinkimas Selection of methodology	85	-	15
Savianalizės metodikos parengimas Preparation of self-analysis methodology	85	-	15
Vertinimo koncepcijos parengimas Preparation of review conception	81	3	16
Ryšiai su vertinama institucija Relationship with institution being reviewed	78	9	13
Vizito planavimas Planning of a visit	51	12	37
Vertinimo vizito metodikos parengimas Preparation of the review visit methodology	62	8	30
Vertinimo ataskaitos parašymas Review report writing	16	47	37

6 lentelė. **Atsakomybės pasidalijimas tarp kokybės vertinimo agentūros ir vertinimą atliekančios ekspertų grupės**
 (pagal *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)

Table 6. **Sharing responsibility between quality assessment agency and expert group who performs assessment**
 (According to *Quality Procedures in European Higher Education, 2003*)

VERTINIMO REZULTATŲ DALIES PAVADINIMAS NAME OF ASSESSMENT PRODUCT ITEM	KAS ATSAKINGAS ES15 VALSTYBĖSE (proc.) WHO IS RESPONSIBLE IN ES-15 STATES (per cent)			KAS ATSAKINGAS NAUJOSE ES VALSTYBĖSE (proc.) WHO IS RESPONSIBLE IN ES STATES (per cent)		
	EKSPERTAI EXPERTS	AGENTŪRA AGENCY	EKSPERTAI IR AGENTŪRA EXPERTS AND AGENCY	EKSPERTAI EXPERTS	AGENTŪRA AGENCY	EKSPERTAI IR AGENTŪRA EXPERTS AND AGENCY
Rezultatų analizė ir aprašymas Outcome analysis and description	59	25	16	57	-	43
Išvados Conclusions	66	16	18	44	7	49
Rekomendacijos Recommendations	66	18	16	25	-	75

svarbų vaidmenį studijų ir mokslinių tyrimų kokybės vertinimo procese.

Taip pat labai skirtingai dalijamasi atsakomybę už vertinimo rezultatų sutvarkymą ir pateikimą. Skiriamos trys pagrindinės vertinimo rezultatų dalys:

- Aprašymas ir analizė.
- Išvados.
- Rekomendacijos.

6 lentelėje pateikti duomenys apie tai, kam Europos Sąjungoje tenka didžiausia atsakomybė už minėtus vertinimo rezultatų dalis.

Matome, kad didesnė atsakomybė tenka ekspertams, nors kai kuriais atvejais pateikti rezultatus patikima ir agentūrų darbuotojams. Tokiais atvejais agentūros darbuotojai yra įtraukiami į vertintojų grupes kaip ekspertai, o ne tik kaip sekretoriato atstovai.

Aprašytoji ekspertų atrankos ir jiems pavedamų funkcijų lyginamoji analizė rodo, kad kuriant institucinio mokslo ir studijų kokybės vertinimo sistemą Lietuvoje būtina išspręsti du svarbius uždavinius:

1. Sukurti institucijų vertinimo ekspertų banką. Siekiant šio tikslo reikia apsispręsti, kokioms asmenų grupėms bus atstovaujama (mokslininkams, dėstytojams, darbdaviams, studentams ir pan.), numatyti reikalavimus, keliamus ekspertams ir nustatyti jų įtraukimo į duomenų banką taisykles, pačius ekspertus atitinkamai parengti.

2. Sudaryti ekspertų darbo reglamentą, kuriame būtų numatytas darbo ir atsakomybės pasiskirstymas tarp vertinimo grupės ir kokybės vertinimo agentūros, taip pat būtų nustatytos ekspertų dalyvavimo vertinimo procese sąlygos. Siektinu pavyzdžiu galima pasirinkti, pvz., Jungtinę Karalystę, kur reglamentuota, į kelius vizitus gali vykti ekspertas vienerių metų laikotarpiu.

Minėtų uždavinių sprendimą daro sudėtingesnį tai, kad egzistuoja trys vertinamų institucijų grupės: universitetai, kolegijos ir mokslo institutai.

8 INSTITUCIJŲ VERTINIMO BŪKLĖ LIETUVOJE

Mūsų šalyje jau atliekamos studijų programų ir kolegijų kaip institucijų vertinimas, bet toks universitetų vertinimas dar tik pradėtas (Europos universitetų asociacijos buvo atliktas Vytauto Didžiojo ir Vilniaus universitetų išorinis vertinimas, o Zalcburgo seminaras atliko Kauno technologijos universiteto išorinį vertinimą ir pakartotinį vertinimą grįžtamajam poveikiui nustatyti). Daugelyje Europos šalių toks vertinimas atliekamas reguliariai. Išorinis mokslo institutų vertinimas Lietuvoje dar visai nepradėtas, tačiau Europos šalyse jis taip pat atliekamas.

8.1. INSTITUCIJŲ KOKYBĖS VERTINIMAS, KURIANT KOLEGIJŲ TINKLĄ

Švietimo ir mokslo ministerijai numačius aukštesniųjų mokyklų bazėje steigti neuniversitetines aukštąsias mokyklas – kolegijas, *PHARE aukštojo mokslo reformos Lietuvoje programoje* (1997–1999) buvo numatyta *Aukštesniųjų mokyklų veiklos kokybės tobulinimo* paprogramė. Būtent šios paprogramės dėka buvo pradėta rengti studijų institucijų veiklos kokybės vertinimo metodika Lietuvoje. Šis darbas buvo tęsiamas PHARE programoje *Aukš-*

results to the agency employees. In such cases, agency employees are included into groups of reviewers as experts and not only as representatives of the secretariat.

The above mentioned comparative analysis of expert selection and functions they are commissioned shows that in creating the system of quality assessment of research and higher education institutions in Lithuania, two important tasks should be solved:

1. It is necessary to create the bank of experts for institutional assessment. In order to achieve the given task we should decide which groups of individuals will be represented (scientists, teachers, employers, students, etc.); schedule requirements for experts and set regulations for their inclusion into the data bank and train them accordingly.

2. It is necessary to set regulations for expert work which would specify the distribution of work and responsibility between the expert group and quality assessment agency and also which would set conditions of expert participation in the process of assessment. As an example to be followed one can choose, for instance, the United Kingdom, where regulations specify that several visits can be made by an expert during the period of one year.

The solution of the above mentioned tasks is made more complicated by the fact that there are three groups of institutions being reviewed: universities, colleges and research institutes.

8 INSTITUTIONAL ASSESSMENT SITUATION IN LITHUANIA

In our country the assessment of study programmes and colleges as institutions is carried out although such university assessment has just started (The European University Association has carried out the external review of Vytautas Magnus and Vilnius Universities and Salzburg seminar has carried out the external review of Kaunas University of Technology and reassessment to determine feedback). In most European countries such a review is carried out on a regular basis. External review of research institutes in Lithuania has not been started yet although in European countries it is being carried out.

8.1 INSTITUTION QUALITY ASSESSMENT IN CREATING THE NETWORK OF COLLEGES

Having scheduled the foundation of non-university higher education schools – colleges on the base of advanced vocational schools, in *the PHARE programme of higher education reform in Lithuania* (1997 – 1999), the Ministry of Education and Science established the sub-programme *Quality improvement of higher school activity*. Thanks to that sub-programme the methodology of quality assessment of academic institution activity in Lithuania was started. That work was continued by PHARE programme *Higher education institutional reform* (1999 – 2000). The two mentioned programmes helped to prepare for the institutional quality assessment of higher school activity and, in the year 2000, the first official assessment visits were organised, after which first colleges were established. The applied assessment methodology is described in the given literature (Levickas, 1999; Misiūnas, Tūtlys, 2003).

tojo mokslo institucinė reforma (1999–2000). Abi minėtos programos padėjo pasirengti instituciniam aukštesniųjų mokyklų veiklos kokybės vertinimui, o 2000 m. buvo surengti pirmieji oficialūs vertinimo vizitai, po kurių buvo įsteigtos pirmosios kolegijos. Taikyta vertinimo metodika yra aprašyta literatūroje (Levickas, 1999; Misiūnas, Tūtlys, 2003).

2004 m. prasidėjo naujas kolegijų veiklos kokybės vertinimo etapas. Jo metu siekiama įgyvendinti Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymo 16 straipsnio 2 punktą „ne vėliau kaip po ketverių metų nuo aukštosios mokyklos veiklos pradžios Studijų kokybės vertinimo centras vertina aukštosios mokyklos veiklą“. Šiai įstatymo nuostatai įgyvendinti buvo parengta ši institucijų vertinimo metodika⁴: *Kolegijų, įsteigtų reorganizuojant aukštesniąsias mokyklas, veiklos kokybės vertinimo tvarkos aprašas, Kolegijos veiklos savianalizės suvestinės metodinės rekomendacijos ir Išorinio kolegijų veiklos kokybės vertinimo metodika*. Jau padaryti pirmieji vizitai į 2000 m. įsteigtas kolegijas. Vertinimo metodikai pasitelktas 4 etapų modelis. Tačiau tiek pirmajame kolegijų steigimo etape, kai buvo tikrinama, ar aukštesnioji mokykla yra pasirengusi neuniversitetinėms studijoms, tiek dabartiniame etape, kai siekiama nustatyti, ar laikiną statusą turinti kolegija jau yra susiformavusi kaip savarankiška aukštojo mokslo institucija, jos veiklos kokybės vertinimas turi specifinių ypatumų. *Todėl taikoma vertinimo metodika nevisiškai atspindi visas šiuolaikinio kokybės vertinimo nuostatas, nes visų pirma yra per daug centralizuota ir per mažai erdvės palieka vertinamų institucijų savarankiškumui*. Taigi netgi kolegijoms, kur institucinis kokybės vertinimas atliekamas jau keletą metų, būtina rengtis naujam kokybės vertinimo etapui, kurio metu vertinimo procesas būtų kuo labiau susietas su pačios institucijos įsisa- monintu poreikiu nuolat tobulėti.

9 INSTITUCIJŲ VERTINIMO SVARBA LIETUVAI: IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Kokybės užtikrinimas – svarbus aukštojo mokslo plėtotės veiksnys. Tai akcentuojama ir Bolonijos deklaracijoje (1999 m.) bei vėliau priimtuose dokumentuose (Lisabonos strategijoje, 2000; Prahos komunikate, 2001; Salamankos konvencijoje 2001; Berlyno komunikate, 2003; Bergeno komunikate 2005 ir kt.). 1998 m. Europos Taryba paskelbė savo rekomendaciją dėl Europos bendradarbiavimo užtikrinant aukštojo mokslo kokybę (98/561/EB) OL L 270/56 1998 10 7). 2004 m. spalio mėn. parengtas naujas Europos Tarybos ir Europos Parlamento rekomendacijų dėl tolesnio Europos bendradarbiavimo užtikrinant aukštojo mokslo kokybę projektas. Jame pabrėžiama, kad reikalingos griežtesnės priemonės Europos aukštajam mokslui pagerinti, atliekamas procedūras padaryti skaidresnes, nes tik šitokios priemonės gali padidinti Europos piliečių,

In 2004, a new stage in quality assessment of college activity started. Its aim is to achieve Section 2 of Article 16 of the Law on Higher Education of the Republic of Lithuania “no later than in the period of four years since the beginning of the activity of a higher education institution the Centre for quality assessment in higher education assesses the activity of a higher education institution”. To implement the given provision of the law, the following methodology of institution assessment was prepared⁴: *The schedule of quality assessment procedure of the activity of colleges established after the reorganisation of advanced vocational schools, Methodological recommendations presented in the summary of the self-assessment of college activity and Methodology for external quality review of the activity of a college*. The first visits to colleges established in 2000 have already been made. As the methodology of assessment a four stage model was used. Nevertheless, both during the first stage of college establishment, when a vocational advanced vocational school was assessed whether it was prepared for non-university studies, and at the present stage when the aim is to determine whether a college with a temporary status has already settled as an independent higher education institution, the quality assessment of college activity has its own specific characteristics. *That is why the applied assessment methodology does not fully reflect all features of contemporary quality assessment since, first of all, it is too centralised and it leaves too little space for independence of institutions being assessed*. Therefore, even for colleges, where institutional quality assessment has already been carried out for several years, it is necessary to prepare for a new stage in quality assessment during which the process of assessment would be related to institution’s developed awareness of the need to constantly improve.

9 IMPORTANCE OF INSTITUTION ASSESSMENT FOR LITHUANIA: CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

Quality assurance is an important factor in the development of higher education. It is stressed in the Bologna Declaration (1999) and also in the documents passed later (Lisbon Strategy, 2000; Prague Communiqué, 2001; Salamanca Convention, 2001; Berlin Communiqué, 2003; Bergen Communiqué, 2005; etc.). In 1998, the European Council declared its recommendation on European cooperation in quality assurance in higher education (98/561/EB) OL L 270/56 1998 10 7). In 2004, October, the European Council and the European Parliament prepared a new project of recommendations on further European cooperation in quality assurance in higher education. It stresses the need for stricter means to improve European higher education, to make procedures that are being implemented more transparent because only these means can raise trust of European citizens, students and scientists from other countries. In the recommended system, a great attention is paid to quality assessment in higher education institutions and an important role in achieving tasks set is assigned to quality assessment agencies.

It is also necessary to mention very clear positions of the European Union. In addition, the necessity of a national insti-

⁴ Šiuos dokumentus galima rasti Profesinio mokymo metodikos centro tinklapyje <http://www.pmmc.lt/>

⁴ These documents can be found on the website of Methodological Centre for Vocational Education and Training <http://www.pmmc.lt/>

studentų ir kitų šalių mokslininkų pasitikėjimą. Šiam tikslui įgyvendinti siūloma jau anksčiau minėta penkių pakopų sistema. Siūlomoje sistemoje aukštojo mokslo institucijų kokybės vertinimui yra skiriamas rimtas dėmesys, o kokybės vertinimo agentūroms skiriamas svarbus vaidmuo įgyvendinant užsibrėžtus tikslus.

Taip pat minėtinas labai aiškios Europos Sąjungos pozicijos, be to nacionalinės aukštojo mokslo kokybės išorinio vertinimo institucijos būtinumą Lietuvoje sąlygoja ir šios priežastys:

1. Neturint nacionalinės institucijų kokybės vertinimo sistemos, Lietuvos aukštojo mokslo įsijungimas į Europos aukštojo mokslo erdvę pareikalautų mokslo ir studijų kokybės įvertinimui kviestis kitų šalių agentūras. Tai sąlygotų daug didesnius vertinimo kaštus negu tuo atveju, kai vertinimą organizuoja savo šalies agentūra. Be to, atsižvelgiant į Europos Komisijos rengiamus teisės aktus, tarptautinis vertinimas, tam tikru mastu gali tapti privalomas tik studijų programoms, tiksliau tariant tik tam tikrų sričių, pvz., inžinerijos ar medicinos. Institucijų vertinimas iš dalies gali būti atliekamas šalies mastu dalį vertinimo grupės sudarant iš užsienio ekspertų. Taip būtų sutaupoma nemažai lėšų

2. Lietuvai nusprendus nekurti nacionalinės aukštojo mokslo išorinio vertinimo sistemos, o išorinio vertinimo darbui kviečiantis kitų valstybių kokybės vertinimo agentūras, vis tiek būtų reikalinga institucija, planuojanti ir organizuojanti tokių įvertinimų pravedimą, užtikrinanti atliktų įvertinimų apskaitą, reikštų pastabas bei kontroliuotų pataisų įgyvendinimą, teiktų konsultacijas ir pan. Vadinasi, vis tiek būtų reikalingi specialistai, kurie gebėtų tam tikru mastu valdyti išorinio aukštojo mokslo kokybės vertinimo procedūras. Išsiugdyti tokius specialistus ir išlaikyti jų kompetentingumą neturint savo išorinio vertinimo sistemos būtų labai sunku ir neekonomiška.

3. Aukštojo mokslo kokybės išorinio vertinimo sistemos sukūrimas Lietuvoje sudarytų prielaidas parengti savo šalies išorinio vertinimo kokybės ekspertus, kurie įsitraukdami į tarptautinę veiklą tobulėtų, galėtų būti kviečiami vertinti kitų šalių aukštojo mokslo institucijas, perimtų pažangią patirtį ir tuo pačiu gebėtų efektyviai veikti aukštojo mokslo kokybės plėtoje Lietuvoje.

4. Nepasitelkus išorinio kokybės vertinimo procedūrų sunku inicijuoti kokybės kultūros kaitą atskirose aukštojo mokslo institucijose. Be to, išorinio vertinimo sėkmė negalima neturint kompetentingų specialistų, dirbančių pačioje vertinamoje institucijoje ir gerai suprantančių kokybės vertinimo tikslus bei procedūras.

5. Svarbu plėtoti ne tik atskirų aukštųjų mokyklų studijų kokybę, bet ir visos šalies aukštojo mokslo sistemos kokybę. Neturint specialios institucijos šio uždavinio negalės įgyvendinti jokia kitos šalies išorinio vertinimo agentūra.

6. Europoje siekiama sukurti vieningą aukštojo mokslo ir mokslinių tyrimų erdvę, kurioje būtų užtikrintas didelis dėstytojų, studentų ir parengtų specialistų mobilumas. Tai įmanoma tik labai pasitikint atskirų valstybių studijų ir mokslinių tyrimų sistemomis. Valstybė, neturinti visapusiškos išplėtos kokybės užtikrinimo sistemos tikrai negali tikėtis lygiaverčio pripažinimo.

Čia pateikta medžiaga akivaizdžiai įrodo neatidėliotina būtinybę sukurti Lietuvoje modernią aukštojo mokslo

tution for external quality assessment of higher education in Lithuania is determined by the following reasons:

1. Due to the lack of a national system of institution quality assessment, integration of Lithuanian higher education into European higher education area would require inviting agencies from other countries in order to review the quality of studies. This would cause much higher assessment costs than in that case when an assessment is organised by a country's own agency. In addition, according to projects of legislative acts of the European Commission, international assessment to a certain extent can be compulsory only for study programmes, more precisely, for particular fields, e.g., engineering or medicine. In some measure, institution assessment can be carried out on a country scale inviting some foreign experts thus saving a certain amount of funds.

2. In that case if Lithuania decides not to create the national system of institution quality assessment and invites quality assessment agencies from other countries in order to carry out external assessment, there still remains the need for an institution which would plan and organise the process of these assessments, assure accounts of assessments that have been carried out, make observations and monitor the implementation of amendments, give consultations, etc. Therefore, there still would be the need for specialists who would be to some extent able to administer procedures of external quality assessment in higher education. To train such specialists and to maintain their competence without country's own system of external assessment would be rather difficult and uneconomical.

3. Formation of the system of external quality assessment of higher education in Lithuania would create conditions to train country's own experts for external quality assessment who after entering international activities would improve their qualifications, could be invited by higher education institutions from other countries, would adopt advanced experience and at the same time would be able to influence quality development of higher education in Lithuania.

4. Without procedures of external quality assessment it is difficult to initiate the change of quality culture in different higher education institutions. In addition, the success of external assessment is not possible without competent specialists who work in an institution being assessed and understand the aims and procedures of quality assessment.

5. It is important to develop not only the quality of studies of individual higher education schools but also the quality of the higher education system of the whole country. Without a special institution, the given objective will not be achieved by any agency for external assessment from other countries.

6. Europe aims to create the unified European higher education and scientific research area which assures a high mobility of teachers, students and trained specialists. This is possible only when one can trust the systems of studies and scientific research of particular countries. A country which has no comprehensive system for quality assurance cannot expect an equal recognition.

The material presented here proves an urgent necessity to create a modern system of the assessment of higher education institutions in Lithuania. This is a demanding and responsible task that includes the following important areas of activity:

1. *Creation of the model of quality assessment in higher education institutions.* It is necessary to study the experi-

institucijų vertinimo sistema. Tai sunkus ir atsakingas uždavinys. Jis apima tokias svarbias veiklos sritis:

1. *Aukštojo mokslo institucijų kokybės vertinimo modelio sukūrimas.* Reikia išstudijuoti kitų valstybių ir Europos struktūrų patirtį ir pritaikyti ją Lietuvos sąlygoms.

2. *Aukštojo mokslo institucijų kokybės vertinimo teisinės bazės sukūrimas.* Turi būti sukurta darni įvairių lygmenų teisinių dokumentų bazė, apimanti su aptariama problema susijusius įstatymus, Vyriausybės natarimus, Švietimo ir mokslo ministro įsakymus.

3. *Aukštojo mokslo institucijų kokybės užtikrinimo metodikos parengimas.* Siekiant šios sistemos efektyvumo turi būti patvirtintos metodinės rekomendacijos mokslo ir studijų institucijoms, kaip jos turi parengti savianalizės aprašus, o išorinio vertinimo ekspertų grupėms nurodyta, kaip atlikti įvertinimą ir parengti ataskaitą. Kadangi vertinami trys institucijų tipai – universitetai, kolegijos ir mokslo institutai, – tai metodinės medžiagos parengimas yra gana sunkus ir sudėtingas darbas.

4. *Institucijų vertinimo ekspertų banko sukūrimas ir išsaugojimas.* Kitų valstybių patirtis rodo, kad kokybės užtikrinimo sistema efektyviai funkcionuoja tik tuo atveju, kai institucijų vertinimo grupių ekspertai gerai išmano ne tik vadybą ir savo sritį, bet dar būna specialiai mokomi. Problemų kelia tai, kad jų grupę turi sudaryti ne tik akademiniai sluoksniai, bet ir klientų – socialinių partnerių bei studentų – atstovai. Be to dalis ekspertų turi būti parengti dalyvauti vertinimuose, atliekamuose kitose valstybėse.

5. *Aukštojo mokslo kokybės vertinimo agentūros pajėgumų plėtra.* Visų pirma tai sietina su personalo narių skaičiumi, jų turima kvalifikacija ir kompetentingumu. Organizacinį išorinio institucijų vertinimą gali atlikti etatiniai agentūros darbuotojai, arba, pasitelkus Suomijos pavyzdį, dalį einamųjų metų darbo galima pavesti vieneriems metams agentūroje įdarbinamiems atitinkamos srities specialistams.

ence of other countries and European structures and to adapt it under conditions of Lithuania.

2. *Creation of the legislative base of quality assessment in higher education institutions.* The base of legal documents compatible at different levels should be created embracing laws, decisions of the government and orders of the minister of education and science which would relate with a problem being discussed.

3. *Preparation of the methodology of quality assurance in higher education institutions.* In order to achieve the efficiency of this system, there should be certified methodological recommendations for scientific and academic institutions that determine how these institutions should prepare schedules of self-analysis and which specify how expert groups of external assessment should carry out an assessment and prepare a report. Since assessment includes three types of institutions – universities, colleges and research institutes, - preparation of methodological material constitutes a complex and challenging work.

4. *Formation and preservation of the expert bank for institution assessment.* The experience of other countries shows that the system of quality assurance functions effectively provided that experts working in institution assessment groups are skilled not only in management and their own field but are also being trained for that specific purpose. Problems are posed by the fact that the group should comprise representatives of not only academic levels but also representatives of clients – social partners and students. In addition, part of experts should be prepared to participate in assessments carried out in other countries.

5. *Development of agency's capability of quality assessment in higher education.* First of all, this is related with the number of personnel members, their qualifications and competence. An organisational external review of an institution can be carried out by staff employees of an agency or, following the example of Finland, part of work of the running year can be commissioned to specialists of a given field employed in an agency for one year.

SANTRUMPOS / ABBREVIATIONS

ACQUIN – Akkreditierungs, Zertifizierungs und Qualitätssicherungs Institut.

AQAS – Agentur für Qualitätssicherung durch Akkreditierung von Studiengänge.

CEVAL – Centrum für Evaluation.

DEI – Danish Evaluation Institute.

ENIC – European Network of Information Centres.

ENQA – European Association for Quality Assurance in Higher Education.

ESIB – National Unions of Students in Europe.

EUA – European University Association.

EURASHE – European Association of Institutions in Higher Education.

EUR-ACE – Accreditation of European Engineering Programmes and Graduates/EC Project launched in 2004.

EvaNet – Netzwerk Qualitätssicherung und Qualitätsentwicklung an Deutschen Hochschulen.

E4 – Association of ENQA, ESIB, EUA and EURASHE.

FEANI – European Federation of NATIONAL Engineering Associations.

NARIC – National Academic Recognition Information Centres.

SEFI – European Society for Engineering Education.

ZevA – Zentrale Evaluations- und Akkreditierungsagentur Hannover.

LITERATŪRA / REFERENCES

- Accreditation Models in Higher Education. ENQA. Helsinki. (2004). Available at <http://www.enqa.net>. Site visited 10th June 2005.
- Campbell C., Rozsnyai C. (2002). *Quality Assurance and the Development of Course Programmes*. Bucharest.
- Daniel H. D. (2001/2002a). *Kommentierte Bibliographie zur Forschungs- und Hochschulevaluation in ausgewählten Ländern*. CEST, Germany.
- Finnish higher Education Council Action Plan for 1998–1999* (1997). Helsinki: Publications of Higher Education Evaluation Council.
- Handbook for academic review 2000–2006. The Quality Assurance Agency for Higher Education. Available at <http://www.qaa.ac.uk/>. Site visited 10th May 2005.
- Institutional Evaluations in Europe. (2001). *ENQA Workshop Reports 1*. Helsinki.
- Kašuba R., Žiliukas P. (2004). A comparative Review of Two Major International Accrediting Consortia for Engineering Education: the Washington Accord of the Bologna Process // *World Transactions on Engineering and Technology Education*, 3(1), p. 71–74.
- Levickas A. (1999). Aukštesniosios mokyklos: naujojo statuso link // *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*, 2, p. 45.
- Misiūnas M., Tūtlys V. (2003). Neuniversitetinių studijų kokybės užtikrinimo sistemos kūrimo teoriniai ir praktiniai aspektai // *Studijų kokybės užtikrinimo sistemos modeliavimas pasaulinės partijos kontekste*. Konferencijos medžiaga. Kaunas: VDU, p. 55.
- Quality Procedures in European Higher Education* (2003). The Danish Evaluation Institute.
- Statement on Peer Review of Quality Assurance and Accreditation Agencies* (2004). Banja Luka, Bosnia–Hercegovina.
- Savickienė I., Pukelis K. (2004). Institutional Quality Assessment of Higher Education: Dimensions, Criteria and Indicators // *The Quality of Higher Education*, 1. Kaunas: VMU, p. 26–37.
- The External Evaluation of the Hungarian Accreditation Committee* (2000). Hungarian Accreditation Committee. Budapest.
- Transnational European Evaluation Project. Methodological Reflections (2004) // *ENQA Occasional Papers*, 6. Helsinki.
- Van Colmjon L. A. (1999). *Validation of master's degree courses*. Dutch validation council (material received during visit).

*Įteikta 2005 m. birželio mėn.
 Delivered 2005 June*

VINCENTAS DIENYS

Profesinio mokymo metodikos centro
 mokslinis konsultantas,
 Lietuvos Mokslų akademijos narys,
 daugelio Lietuvos ir tarptautinių
 profesinio rengimo
 valdymo institucijų narys
 Mokslinių interesų kryptys:
 profesinio mokymo turinio (curriculum) tobulinimas,
 profesinio rengimo standartai, mokytojų rengimas,
 profesinio mokymo tyrimai

Profesinio mokymo metodikos centras

*Geležinio Vilko g. 12, LT-2600 Vilnius, Lithuania
 valdas.d@pmmc.lt*

VINCENTAS DIENYS

Scientific consultant of the Methodological
 Centre for Vocational Education and Training,
 a member of the Academy of Lithuanian Science,
 also a member of many Lithuanian and
 International vocational training management institutions.
 Research interests:
 the development of the curriculum of vocational
 education and training, standards
 of vocational education and training, teacher training,
 research on vocational education and training.

Methodological Centre for Vocational Education and Training

KĘSTUTIS PUKELIS

VDU Studijų kokybės centro vadovas
 Edukologijos katedros profesorius
 Mokslinių interesų kryptys:
 studijų kokybės, karjeros projektavimo
 ir mokytojų rengimo tyrimai

Vytauto Didžiojo universitetas

Studijų kokybės centras

*Laisvės al. 53, LT-44309 Kaunas, Lithuania
 k.pukelis@smf.vdu.lt*

KĘSTUTIS PUKELIS

Head of Centre for Quality of Studies
 at Vytautas Magnus University
 Professor of the Department of Education
 Research interest: research on quality of studies, career
 designing and teacher education.

Vytautas Magnus University

Centre for Quality of Studies

PRANAS ŽILIUKAS

Kauno technologijos universiteto
 akademinis reikalų direktorius
 Mokslinių interesų kryptys:
 mechaninių sistemų dinamika, biomechanika,
 kūnų statinė ir dinaminė kontaktinė sąveika,
 studijų kokybės užtikrinimas
 ir žinių vertinimo sistemos

Kauno Technologijos universitetas

*K. Donelaičio g. 73, LT-44029 Kaunas, Lithuania
 pranas.ziliukas@ktu.lt*

PRANAS ŽILIUKAS

Director of Academic Affairs
 at Kaunas University of Technology
 Research interests:
 dynamic of mechanical systems, biomechanics,
 static and dynamic contact interaction of solids,
 study quality assurance and knowledge
 assessment systems.

Kaunas University of Technology